

**TALOUDELLISIA, SOSIAALISIA JA SIVISTYKSELLISIÄ OIKEUKSIA
KOSKEVA KANSAINVÄLINEN YLEISSOPIMUS
SUOMEN SEITSEMÄS MÄÄRÄAIKAISRAPORTTI**

Maaliskuu 2020

Johdanto

1. Tämä raportti annetaan Suomen hallituksen 19.8.1975 ratifioiman taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 16 ja 17 artiklan mukaisesti. Raportti käsittää tarkastelukauden joulukuusta 2014 maaliskuuhun 2020. Raporttia varten pyydettiin lausunnot viranomaisilta, ylimmiltä laillisuusvalvojilta, erityisvaltuutetuilta, Ahvenanmaan maakuntahallitukselta, neuvottelukunnilta, kirkkokunnilta ja kansalaisjärjestöiltä.
2. COVID-19-tartuntatautipandemian vuoksi hallitus totesi 16. maaliskuuta 2020 yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa, että Suomessa vallitsevat valmiuslain (1552/2011) 3 §:n 3 ja 5 kohdassa tarkoitettut poikkeusolot. Tilanteen hallitseminen ei ole ollut mahdollista viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin. Tämän vuoksi valtioneuvosto on oikeutettu käyttämään valmiuslain toimivaltuuksia. Valmiuslain tarkoituksena on poikkeusoloissa suojata väestöä sekä turvata sen toimeentulo ja maan talouselämä, ylläpitää oikeusjärjestystä, perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä turvata valtakunnan alueellinen koskemattomuus ja itsenäisyys.
3. Eduskunta hyväksyi valmiuslain käyttöönottoasetukset 18.3. ja 27.3. Toisessa asetuksessa säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden toiminnasta, sosiaali- ja terveystalouksista ja terveydensuojelusta, palvelussuhteen ehdoista poikkeamisesta, irtisanomisoikeuden rajoittamisesta, työvelvollisuudesta sekä opetuksen ja koulutuksen järjestämisestä tai keskeyttämisestä. Toisen asetuksen mukaan terveydenhuollon palveluissa käytettävien lääkkeiden, tavaroiden ja palvelujen myyntiä voidaan rajoittaa koko maassa. Kumpikin asetus on voimassa 13.5.2020 saakka. Lisäksi Suomessa sovelletaan kokoontumis- ja liikkumisvapauden poikkeuksellisia, määräaikaista rajoituksia.
4. Oikeuskansleri on kiinnittänyt erityistä huomiota taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseen sekä erityisesti tarpeeseen varmistaa, että toimeentulon turvaa koskevat asiat käsitellään viivytyksettä, koska asiakkaiden ja käsiteltävien asioiden määrä kasvaa nopeasti COVID-19-pandemian vuoksi.
5. Lisätietoja valmiuslaista annetaan hallituksen seitsemännessä määräaikaissäätöraportissa kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen täytäntöönpanosta.

A. Erityisen merkitykselliset seikat

K2.

6. Suomi hyväksyi neljäntenä valtiona maailmassa kansallisen toimeenpanosuunnitelman YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevista ohjaavista periaatteista vuonna 2014. Toimeenpanosuunnitelman mukaisesti Suomessa on rakennettu tietoisuutta yritykset ja ihmisoikeudet -teemasta muun muassa opastuotannolla, selvityksillä ja koulutuksilla sekä vuoropuhelun rakentamisella eri sidosryhmien kesken.
7. Suomessa on myös toimeenpantu aiheeseen liittyvää Euroopan unionin (EU) sääntelyä muun kuin taloudellisen tiedon raportoinnista ja konfliktimineraalien maahantuonnista.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen (joulukuu 2019-) hallitusohjelman mukaisesti työ- ja elinkeinoministeriö hankkii selvityksen yritysten asianmukaiseen huolellisuuteen liittyvästä juridisesta velvoitteesta. Vastaavaa velvoitetta edistetään EU:n tasolla.

8. Muun muassa palkansaajakeskusjärjestöt kannattavat kansallisen yritysvastuulain säätämistä. Suomen Yrittäjien näkemyksen mukaan sääntelyä tulisi kehittää kansainvälisesti yhdenmukaisella tavalla, jotta varmistetaan yritysten keskinäinen yhdenvertaisuus ja neutraali kilpailu.

9. Oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa taikka koti- tai asuinpaikka toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa tai jos henkilön asia käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai oikeusapuun on erityistä syytä. Oikeusapuun kuuluvaa oikeudellista neuvontaa annetaan edellä säädetyistä edellytyksistä riippumatta kansainvälisluonteisten oikeudenkäyntien helpottamisesta tehdyssä yleissopimuksessa määrättyin edellytyksin.

10. Oikeusapua annetaan hakemuksesta korvauksetta tai omavastuuosuutta vastaan hakijan taloudellisen aseman perusteella. Hakija saa oikeusapua käyttövarastaan aiheutuvien rajoitusten estämättä, jos hän osoittaa, ettei kykene vastaamaan asian käsittelyn edellyttämistä kustannuksista sen vuoksi, että elinkustannukset ovat Suomea korkeammat siinä Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa, jossa hänellä on koti- tai asuinpaikka. Asiassa, joka koskee kansainvälisluonteisten oikeudenkäyntien helpottamisesta tehdyn yleissopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annetun tuomioistuimen päätöksen saattamista Suomessa tunnustetuksi tai täytäntöönpanokelpoiseksi, hakija on oikeutettu saamaan oikeusapua korvauksetta, jos hän on saanut oikeusapua tai vapautuksen kulujen tai maksujen suorittamisesta siinä menettelyssä, jossa päätös on annettu.

K3.

11. Suomen perustuslaissa turvataan saamelaisten oikeus alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto. Itsehallinnosta säädetään saamelaiskäräjistä annetussa laissa (974/1995). Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia tehtäviinsä kuuluvissa asioissa kansallisesti ja kansainvälisesti.

12. Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaan viranomaisilla on neuvotteluelvoite saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana ja jotka koskevat saamelaisten kotiseutualueella muun muassa yhdyskuntasuunnittelua, valtionmaata, suojelualueita ja erämaa-alueita tai kaivostoimintaa. Useassa muussa maankäyttöä koskevassa laissa säännellään erikseen tarkemmin saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien ottamisesta huomioon eri prosesseissa.

13. Neuvotteluelvoitteen täyttämiseksi asianomaisen viranomaisen on varattava saamelaiskäräjille tilaisuus tulla kuulluksi ja neuvotella asiasta. Oikeusministeriö valmisteli vuonna 2017 yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa muistion, johon on kerätty hyviä käytäntöjä neuvotteluelvollisuuden toteuttamisesta. Joissain tilanteissa viranomaiset olivat katsoneet tavanomaisen lausuntokierroksen riittävän neuvotteluelvollisuuden täyttämiseksi.

Neuvotteluvollisuuden tarkoitus aidosta vuoropuhelusta ei kuitenkaan tällöin toteudu. Muistion tarkoituksena oli selkeyttää asiaa ja tarjota käytännön esimerkkejä neuvotteluvollisuuden toteuttamisesta.

14. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman mukaan työtä saamelaiskäräjälain uudistamiseksi jatketaan.

15. Maa- ja metsätalousministeriössä saamelaiskäräjälain mukaista neuvotteluvallitusta on sovellettu siten, että saamelaiskäräjille on annettu mahdollisuus osallistua asioiden valmisteluun jo varhaisessa vaiheessa esimerkiksi valitsemalla saamelaiskäräjien edustaja asioita valmisteleviin työryhmiin. Työryhmissä on otettu käsiteltäväksi saamelaiskäräjien tekemiä ehdotuksia ja kuultu tarvittaessa saamelaisasioiden asiantuntijoita. Maa- ja metsätalousministeriö pyrkii saavuttamaan yhteisymmärryksen saamelaiskäräjien kanssa jo ennen varsinaisia neuvotteluja. Tähän pyrittiin esimerkiksi poronhoitolain (848/1990) mukaisessa suurimpien sallittujen porolukujen vahvistamisessa. Porolukujen asettamista valmisteltiin työryhmässä, jonka toimikausi päättyi joulukuussa 2019.

16. Suomen ympäristölainsäädännössä on omaksuttu periaate oikeuksien heikentämiskiellosta tai vaihtoehtoisesti velvoitteesta suojella saamelaisten oikeuksia. Esimerkiksi kaivostoiminnan yhteydessä vaikutustenarviointi suoritetaan yhteistyössä saamelaiskäräjien ja paikallisten poropaliskuntien kanssa. Lisäksi Suomi on biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen yhteydessä kehittänyt Akwé:Kon-ohjeet, joita on sovellettu erityisesti luonnonpuistojen ja erämaa-alueiden hallintaan. Ohjeita voitaisiin käyttää myös ympäristövaikutusten arvioinnissa ja yleisesti maankäyttöasioissa.

17. Suomi on yleisesti tunnustanut alkuperäiskansojen ilmastohaavoittuvuuden. Suomi rahoittaa hanketta ”SAAMI - saamelaisten sopeutuminen ilmastonmuutokseen” tieteellisen tiedon tuottamiseksi päätöksenteon pohjaksi. Hankkeen keskeiset tulokset esiteltiin tänä vuonna. Suomi suunnittelee aloittavansa uuden sopeutussuunnitelman valmistelun ilmastolain mukaisesti ja aikoo ottaa SAAMI-hankkeen tulokset huomioon valmistelussa. Lisäksi päästöjä vähentävällä tehokkaalla kansainvälisellä ja kansallisella ilmastopolitiikalla varmistetaan toimet, joilla suojellaan arktista ilmastoa eli lunta, jäätä ja luontoa.

18. Arktisen neuvoston Suomen puheenjohtajuuskaudella (2017–2019) saamelaiskäräjät tunnusti, että Suomi on varmistanut hyvin vuoropuhelun ja yhteistyön alkuperäiskansojen, myös saamelaiskäräjien, kanssa heidän perinteisen tietämyksensä ja ilmastonmuutoksen suhteen. Suomen hallitus on sitoutunut edelleen vahvistamaan Arktista neuvostoa ilmastonmuutoksen ja alkuperäiskansojen oikeuksien suojelun yhteydessä. Saamelaiset ovat lisäksi edustettuina esimerkiksi Suomen kestävä kehityksen toimikunnassa ja YK:n ilmastonmuutosneuvotteluihin osallistuvassa Suomen valtuuskunnassa.

19. Saamelaiskäräjät tuo esiin, että saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana ei ole pystytty riittävästi edistämään ja suojelemaan, jotta saamelaiset voisivat omistaa ja käyttää maitaan, alueitaan ja luonnonvarojaan tai määrätä niistä vapaasti. Saamelaiskäräjien mukaan lainsäädäntö on osittain kehittynyt jopa saamelaisten oikeuksia heikentävään, eikä merkittäviä tilannetta edistäviä lakiuudistushankkeita ole onnistuttu saattamaan loppuun mm. Saamelaiskäräjien näkökulmasta puutteellisesti hoidettujen saamelaiskäräjälain mukaisten neuvotteluiden vuoksi.

K4.

20. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan elokuussa 2019 työllisiä oli 32 000 enemmän ja työttömiä 17 000 vähemmän kuin vuosi sitten. Työllisyysasteen trendiluku oli 72,5% ja työttömyysasteen trendiluku 6,7%.
21. Elokuussa 2019 työllisyysaste eli työllisten osuus 15–64-vuotiaista oli 73,5%.
22. Naiset ja miehet ovat yhdenvertaisesti edustettuina Suomen työmarkkinoilla. Miesten työllisyysaste oli 74,2% ja naisten 72,8%.
23. Määräaikaisten työsuhteiden osuus on pysynyt muuttumattomana. Vuonna 2018 kaikista työsopimuksista 84 % oli jatkuvia ja 16% määräaikaisia. Tilapäisten työntekijöiden osuus oli 19% naisista ja 13% miehistä.
24. Suomessa osa-aikatyön osuus on yleisesti 17%. Naiset työskentelevät yleensä kokopäiväisesti.
25. Naiset tekevät kuitenkin enemmän osa-aikatyötä kuin miehet (naiset 21% ja miehet 10%). Osa-aikatyö on yleistä naisvaltaisilla aloilla, kuten vähittäiskaupan alalla ja terveys- ja sosiaalialalla. Suomessa vain 16% työssä käyvistä äideistä tekee osa-aikatyötä.
26. Suomessa naisten ja miesten välinen palkkaero on 16% koko työmarkkinoilla. Tämä koskee säännöllisen työajan ansioita. Hallitus ja työmarkkinaosapuolet ovat vuodesta 2006 toteuttaneet samapalkkaisuusohjelmaa poistaakseen sukupuolten väliset palkkaerot. Palkkaeroihin vaikuttavat monet tekijät. Sukupuolten välisiä palkkaeroja voidaan osittain selittää sillä, että naiset ja miehet työskentelevät eri aloilla ja tekevät erilaisia töitä. Sukupuolten välillä on rakenteellisia eroja: naisvaltaisilla aloilla ja naisvaltaisista töistä maksetaan usein pienempää palkkaa. Naiset etenevät miehiä harvemmin ylempiin johtotehtäviin.
27. Samapalkkaisuusohjelma 2016–2019 sisälsi tärkeimmät samapalkkaisuuteen liittyvät tekijät ja toimenpiteet puutteiden korjaamiseksi. Ohjelman tavoitteena oli toteuttaa samapalkkaisuusperiaate, josta säädetään naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa (609/1986, tasa-arvolaki). Ohjelmassa tarkasteltiin tasa-arvosuunnitelmia ja palkkakartoituksia sekä tehostettiin niiden vaikutusta.
28. Sukupuolten väliset palkkaerot kapenevat melko hitaasti. Samapalkkaisuusohjelmasta 2016–2019 on tehty kokonaisarvio. Ohjelma katsottiin yleisesti tarpeelliseksi. Nykyistä ja aikaisempia ohjelmia (2011–2015) ei ole pidetty erityisen onnistuneina miesten ja naisten välisten palkkaerojen kaventamisessa. Samapalkkaisuusohjelmien ja muiden tekijöiden vaikutusten erottaminen toisistaan on hankalaa. Selvityksessä ehdotetaan, että tulevien toimenpiteiden palkkaerojen pienentämiseksi tulisi kohdistua tehokkaimpiin toimiin. Suomen on löydettävä keinoja sukupuolten välisten palkkaerojen kitkemiseksi, ja tämä edellyttää myös uusia toimenpiteitä. Selvityksessä ehdotetaan yhdeksi mahdolliseksi ratkaisuksi palkka-avoimuuden lisäämistä. Samapalkkaisuusohjelmassa palkka-avoimuutta voidaan kehittää työmarkkinaosapuolten toimenpitein ja työpaikoilla toteutettavin toimin.
29. Suomen työmarkkinoilla ja nuorten koulutusvalinnoissa on havaittavissa selkeää sukupuolten välistä eriytymistä. Ohjelmalla pyritään muuttamaan perinteistä suokupuolijakaumaa

koulutuksessa ja työmarkkinoilla lisäämällä sellaisten ammattien määrää, joissa naiset ja miehet ovat yhdenvertaisesti edustettuina ja toisaalta lisäämällä naisten osuutta johtotehtävissä. Samapalkkaisuusohjelman yhteydessä toteutettiin tutkimusprojekti Purkutalkoot: Nuorten koulutusvalintojen taustat ja keinot koulutus- ja ammattialojen sukupuolisegregaation lieventämiseksi (2017–2019). Tutkimuksella pyrittiin haastamaan sukupuolirooleihin liittyvät stereotyyppiset odotukset. Tutkimus tuotti suosituksia ja käytäntöjä, jotta tulevaisuudessa nais- ja miesvaltaiset alat olisivat houkuttelevampia molemmille sukupuolille.

30. Nykyiseen hallitusohjelmaan sisältyvän samapalkkaisuusohjelman valmistelu keskeytettiin helmikuussa 2020, koska työmarkkinajärjestöt eivät saavuttaneet yksimielisyyttä siitä, minkälaisilla toimenpiteillä sukupuolten välistä palkkaeroa saadaan kavennettua. Työtä palkkatasa-arvon eteen jatketaan joka tapauksessa hallitusohjelman mukaisesti. Hallitus kiinnittää erityistä huomiota työelämän ja perheiden tasa-arvon parantamiseen.

31. Tasa-arvovaltuutettu vastaanotti raskaus- ja perhevapaasyrjintään liittyviä yhteydenottoja vuonna 2016 yhteensä 86 kappaletta, vuonna 2017 yhteensä 121 kappaletta ja vuonna 2018 yhteensä 143 kappaletta. Perhevapaasyrjintään liittyvissä luvuissa ovat mukana myös miehiltä tulleet yhteydenotot.

32. Tasa-arvovaltuutettu käynnisti maaliskuussa 2018 työnantajille suunnatun Edelläkävijä-kampanjan perhemyönteisten käytäntöjen edistämiseksi.

33. Lokakuussa 2017 tasa-arvovaltuutettu käynnisti kampanjan ”Raskaussyrjintä ei ole leikin asia” raskaus- ja perhevapaasyrjintää vastaan. Kampanja tarjoaa tietoa raskauteen perustuvasta syrjinnästä niin työntekijöille kuin myös työnantajalle. Kampanja oli esillä elokuvateattereissa, tv-kanavilla ja sosiaalisessa mediassa.

34. Ahvenanmaan maakunnan hallitus on valmistellut tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelman. Tämän ohjelman pohjalta Ahvenanmaan maakunnan hallitus toteuttaa aktiivisia toimenpiteitä naisiin kohdistuvan syrjinnän estämiseksi työmarkkinoilla.

35. Kansalaisjärjestöjen mukaan samapalkkaisuusohjelma ei ole onnistunut palkkaerojen kaventamisessa.

K5.

36. Kansaneläkeindeksistä annetun lain (456/2001) mukaan perusturvan riittävyys on arvioitava joka hallituskauden päätteeksi. Sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kutsui koolle huhtikuussa 2018 perusturvan riittävyyden III arviointiryhmän toteuttamaan järjestyksessä kolmannen perusturvan riittävyyden arvioinnin.

37. Perusturvan riittävyyden arviointiraportin johtopäätöksissä todetaan, että vuosina 2015-2019 erityisesti työttömän perusturvan taso on heikentynyt indeksileikkausten ja viime hallituksen vuonna 2018 käyttöönottamasta aktiivimallista johtuvien etuuksien alentamisen seurauksena. Eläkeläisten sekä sairaus- ja vanhempainpäivärahan saajien perusturvan tasot sen sijaan ovat pysyneet kutakuinkin ennallaan. Opiskelijoiden toimeentuloturva on muuttunut entistä lainapainotteisemmaksi. Toimeentulotuki paikkaa perusturvan heikentymistä erityisesti työttömällä. Toimeentulotuen rooli työttömän perusturvan paikkaajana on kasvanut huomattavasti

vuosina 2015 - 2019. Kun huomioidaan toimeentulotuki, perusturvan varassa elävien tulotaso ei ole laskenut vaan pysynyt kutakuinkin ennallaan.

38. Toimeentulotukilain (1412/1997) mukaan toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki. Sen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. Taustalla on perustuslain säännös, jonka mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

39. Vastuu toimeentulotuesta on jakautunut kahdelle viranomaiselle. Kansaneläkelaitokselle kuuluu vastuu perustoimeentulotuesta ja kunnalle täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Kunta vastaa myös muista sosiaalihuollon palveluista tuen tarpeessa oleville.

40. Työttömyysetuutta alentaneesta aktiivimallista on luovuttu uuden hallituksen esityksestä 1.1.2020 lukien. Sosiaaliturvan kokonaisuudistus käynnistyy keväällä 2020.

41. Ahvenanmaan maakunta ei ole leikannut sosiaalietuuksia. Maakunta on korottanut lapsilisän yksinhuoltajakorotusta.

42. Kansalaisjärjestöt huomauttavat, että edellisen hallituskauden (2015-2019) aikana tehdyt leikkaukset vaikuttivat erityisesti pienituloisten asemaan.

43. Suomen evankelisluterilaisen kirkon näkemyksen mukaan perusturvan taso on Suomessa liian alhainen ja kirkon diakoniatyö paikkaa sosiaaliturvan puutteita.

K6.

44. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan mielenterveyden häiriöiden määrä Suomessa ei ole lisääntynyt. Tietoisuus mielenterveyden häiriöistä ja hoitoon hakeutuminen ovat kasvaneet, kuten myös sairauspoissaolojen määrä ja suhteellinen osuus työkyvyttömyyseläkkeistä. Esimerkiksi korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksissa on ilmennyt, että erityisesti nuorilla on aikaisempaa enemmän psyykkistä kuormitusta, joka on sairautta lievempää, mutta ilmenee uniongelmina, ahdistus- ja masennusoireina.

45. Mielenterveyden häiriöiden hoito on lisääntynyt jatkuvasti. Erikoissairaanhoidon avohoidon käyntimäärät ovat viimeisten 10 vuoden ajan lisääntyneet vuosittain. Lastenpsykiatrisen avohoidon käynnit ovat tänä aikana lisääntyneet 90%, nuorisopsykiatrian 70% ja aikuispsykiatrian 35%. Samanaikaisesti psykiatrisen vuodeosastohoidon määrä on vähentynyt jonkin verran. Kuitenkin erityisesti perusterveydenhuollossa toteutettavan lievien ja keskivaikeiden mielenterveyshäiriöiden hoidon saatavuudessa on puutteita.

46. Mielenterveyspalveluiden ja niiden saatavuuden parantamiseksi hallitusohjelmassa on kirjaus itsemääräämisoikeutta sekä mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

47. Mielenterveysstrategia 2020-2030 julkaistiin helmikuussa 2020. Sen painopistealueita ovat mielenterveyden näkeminen yksilöiden ja yhteiskunnan voimavarana, lasten ja nuorten mielenterveys, mielenterveysoikeudet, laaja-alaiset, toimivat palvelut sekä mielenterveyteen liittyvä johtaminen. Mielenterveysstrategian osana valmistellaan itsemurhien ehkäisyohjelma.

48. Turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja vastaanottokeskuksessa järjestettävään alkuterveystarkastukseen sekä kiireelliseen ja välttämättömään hoitoon. Raskaana olevat ja alaikäiset lapset saavat hoitoa samoin kuin kuntalaiset. Kuntapaikan saaneilla maahanmuuttajilla on samat oikeudet terveyspalveluihin kuin kaikilla muillakin kuntalaisilla. Maahanmuuttajia koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että he eivät käytä mielenterveyspalveluja muuta väestöä useammin, vaikka osalla tarve on muuta väestöä suurempaa. Suurimmilla paikkakunnilla sijaitsee kulttuuripsykiatriaan tai maahanmuuttajien mielenterveyspalveluihin erikoistuneita yksiköitä.

49. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen pakolaisten mielenterveystoimien valtakunnallisessa kehittämishankkeessa (PALOMA) rakennettiin vuosina 2016-2018 toimintamallia pakolaisten ja vastaavista lähtökohdista tulleiden henkilöiden mielenterveystyöhön. Sen jatkohankkeessa (PALOMA2) vuosina 2019-2021 on tavoitteena käynnistää ja vakiinnuttaa pakolaisten osaamiskeskukset osaksi palvelurakennetta.

50. Suomessa on jatkettu itsemurhien vähentämiseksi tehtyä työtä. Suomen tuoreimmat viralliset tilastot kuolemansyistä ovat vuodelta 2018. Itsemurhakuolleisuus oli 14 (100 000 henkilöä kohden) vuonna 2016, 15 vuonna 2017 ja 15 vuonna 2018. Vuonna 2018 itsemurhia tehtiin hieman vähemmän kuin vuonna 2017. Itsemurhakuolleisuus on pienentynyt kymmenessä vuodessa yli 20%, miehillä enemmän kuin naisilla.

51. Uusi alkoholilaki (1104/2017) tuli voimaan vuoden 2018 alkupuolella ja uudistuksen vaikutusten arvioinnissa ennakoitiin, että alkoholin kokonaiskulutus ja alkoholin aiheuttamat haitat saattaisivat uudistuksen seurauksena lisääntyä. Kokonaiskulutuksen ja alkoholihaittojen seurannasta ei kuitenkaan vielä voida tehdä varsinaisia johtopäätöksiä.

52. Uudessa hallitusohjelmassa korostetaan riippuvuusongelmien ehkäisyn tärkeyttä ja erikseen myös tavoitetta alentaa alkoholin kokonaiskulutusta. Käytännössä hallitus kokoaa riippuvuuksia ehkäisevän strategian, joka jakaantuu kahteen osaan:

- Ensinnä operatiivista ehkäisevää päihdetyötä jatketaan ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä annettuun lakiin perustuvilla hallinnon rakenteilla ja periaatteilla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos jatkaa ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman toteuttamista siten, että sitä terävöitetään sosiaali- ja terveysministeriön johdolla. Tässä yhteydessä kehittämiskohteita ovat erityisesti ehkäisevän päihdetyön sekä päihdepalveluiden ja uusien sote-rakenteiden rajapinnat sekä yhtenäiset toimintatavat hyvinvoinnin-, terveyden- ja turvallisuuden edistämisessä.
- Toiseksi strategiaan kuuluvat myös hallituksen poliittiset linjaukset, jotka valmistellaan erikseen sosiaali- ja terveysministeriössä myös tupakka-, huumausaine- ja rahapelipolitiikan osalta.

53. Alkoholilain kokonaisuudistuksen vaikutukset arvioidaan hallituskauden puolivälissä, jolloin selvitetään myös, tarvitaanko alkoholin kokonaiskulutuksen vähentämiseksi jatkotoimia. Strategian valmistelu liitetään yhteen mielenterveysstrategian sekä päihdehuoltolain (41/1986) uudistamisen kanssa.

54. Lapsiasiavaltuutetun mukaan useassa selvityksessä on todettu, että lastensuojelun ja psykiatrian välisessä yhteistyössä on puutteita. Myös ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuisissa on

todettu, että lasten- ja nuorisopsykiatristen palveluiden saatavuudessa on suuria puutteita eri sairaanhoitopiireissä.

55. Lastensuojelulain (417/2007) 15 §:n mukaan terveystieteiden ja sairaanhoitopiiriin on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluja lapselle. Vastaava säännös on terveydenhuoltolain (1326/2010) 69 § 2 momentissa, jonka mukaan riittämättömät terveydenhuollon palvelut eivät voi olla syynä lastensuojelun asiakkuudelle. Käytännössä psykiatrisesti oireilevien lasten tutkimus- ja hoitopaikkojen puute kuitenkin aiheuttaa tarvetta sijoittaa lapsia kodin ulkopuolelle.

56. Vuonna 1997 Suomessa syntyneiden kohorttia koskevassa tutkimuksessa todettiin, että kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista 64%:lla oli diagnosoitu jokin mielenterveyden häiriö, kun osuus ei-sijoitettujen kohdalla oli 17%. Teini-iässä sijoitetuista peräti 69%:lla oli jokin mielenterveyden häiriötä indikoiva diagnoosi. Tutkimusten tulokset osoittavat, miten tärkeää on, että lastensuojelun ja psykiatrian palvelut toimivat yhteistyössä.

57. Myös turvapaikanhakijalapsilla on oikeus saada terveystieteiden palveluita, mukaan lukien mielenterveyspalvelut. Sen sijaan maassa laittomasti oleskelevilla on lakisääteinen oikeus ainoastaan kiireellisiin terveydenhuoltopalveluihin.

58. Suomen virallisen tilaston mukaan lasten ja nuorten itsemurhien määrä on kasvanut vuodesta 2015 vuoteen 2018. Tilasto taulukossa 1 liitteessä I.

59. Lasten ja nuorten itsemurhien ehkäisyssä keskeisiä ovat ehkäisevät lasten ja nuorten sosiaali- ja terveystieteiden palvelut, erityisesti oppilashuoltolain (1287/2013) mukaiset yksilöllisen oppilashuollon palvelut. Kunnat ovat kuitenkin panostaneet palveluiden tosiasialliseen saatavuuteen vaihtelevasti ja osin riittämättömästi.

60. Peruskouluikäisten lasten ja nuorten päihteiden käyttö ja mielenterveyden ongelmat ovat yhteydessä koulussa esiintyvään käyttäytymisen ongelmiin, kuten luvattomiin poissaoloihin ja sairauspoissaoloihin sekä levottomuuteen. Koulu on siten avainasemassa havaitsemaan lapsen ja nuoren ongelmia ja puuttumaan niihin ajoissa.

61. Uusimman Kouluterveyskyselyn perusteella nuorten alkoholinkäyttö on vähentynyt ja täysraittiiden nuorten määrä kasvanut ajalla 2008 – 2019. Kouluterveyskyselyn tiedonkeruu on kuitenkin toteutettu vuonna 2018, joten kyselyn tulokset eivät luotettavasti mittaa alkoholilainsäädännössä tehtyjen muutosten vaikutuksia.

62. Vaikka nuorten alkoholinkäyttö on tilastollisesti vähentynyt, lapsiasiainvaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että päihteiden käytön lisäksi erilaisten sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat kasautuvat yhä enemmän samoille lapsille ja nuorille.

63. Kuntaliiton mukaan mielenterveydenhoidon palveluja on riittämättömästi tarjolla ja hoitoon pääsy vaihtelee alueittain. Verkkopalvelu ”Mielenterveystalo” on kaikille avoin palvelu, joka tarjoaa luotettavaa tietoa, palveluohjausta, omahoito-ohjelmia sekä nettiterapioita. Mielenterveystalossa on tietoa mielenterveydestä myös vierailta kielillä. Suomen Mielenterveys ry:n sivuilta löytyy tietoa muun muassa vaikeista elämäntilanteista, kriiseistä ja niistä selviämisestä, mielenterveyden häiriöistä sekä avun hakemisesta ja toipumisesta myös vierailta kielillä.

64. Kansalaisjärjestöjen mukaan turvapaikanhakijoille ei ole tarjolla riittävästi mielenterveyspalveluja. Järjestöt kiinnittävät huomiota myös nuorten lisääntyneisiin mielenterveysongelmiin.

65. Evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyö ja sielunhoito sekä perheneuvonta auttavat mielenterveyden ongelmista kärsiviä ihmisiä riippumatta heidän uskonnollisesta vakaumuksestaan. Seurakunnat tukevat myös turvapaikanhakijoita.

B. Kansainvälisen yleissopimuksen jatkuva täytäntöönpano

K7.

66. Suomessa TSS-yleissopimus on saatettu voimaan asetuksella ja on olemassa lukuisia hyvin yksityiskohtaisia kansallisen lain taseisia säädöksiä, jotka koskevat taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Käytännössä tuomioistuimet viittaavat näihin säädöksiin oikeuskäytännössään. Suomea sitovilla ihmisoikeussopimuksilla on aina perustuslain asema säädöshierarkiassa sopimuksen voimaansaattamislain hierarkkisesta asemasta riippumatta. Viranomaisten tulisi soveltaa toiminnassaan ihmisoikeusmyönteistä tulkintaa.

67. Oikeusministeriö on järjestänyt valtion oikeusaputoimistojen henkilökunnalle vuosittain taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin liittyviä teemoja sisältävää koulutusta.

K8.

68. Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution muodostavat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta. NHRI:n tehtävät on määritelty eduskunnan oikeusasiamiehestä annetussa laissa (197/2002), ja sen toimivalta kattaa taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. NHRI on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, eikä hallitus ohjaa sen toiminnan painopisteitä. NHRI:n taloudelliset resurssit sisältyvät eduskunnan budjettiin. Rahoituksen myöntää eduskunta. NHRI:n budjetti on kasvanut vuonna 2017 6 805 000 euroon vuonna 2019. Vuonna 2020 budjetti kasvaa 7 145 000 euroon sisältäen kuusi uutta virkaa. GANHRI myönsi Suomen NHRI:lle korkeimman A-statuksen vuosina 2014 ja 2019.

K9.

69. Suomen ilmastonmuutospaneeli, joka on riippumaton tieteellinen paneeli, totesi kesäkuussa 2018, että Suomen tulisi vähentää päästöjään 85–100% ennen vuotta 2050 päästäkseen Pariisin sopimuksessa asetettuihin globaaleihin tavoitteisiin. Vuoteen 2030 mennessä päästöjä tulisi vähentää 44–66% vuoden 1990 tasosta. Tilastokeskuksen mukaan Suomen kokonaispäästöt olivat 56,5 miljoonaa tonnia hiilidioksidiekvivalenttia vuonna 2018. Päästöt olivat 2% edellisvuotta suuremmat. Vuoden 1990 tasoon verrattuna Suomen päästöt olivat 21% pienemmät.

70. Suomen hallitus on sitoutunut torjumaan ilmastokriisiä osana Euroopan unionia. Suomen hallitus on lisäksi asettanut asteittaisen tavoitteen hiilineutraaliuden saavuttamiseksi vuoteen 2035 mennessä. Toimenpiteitä toteutetaan oikeudenmukaisen siirtymän takaamiseksi. Suomen hallitus on määritellyt toimintasuunnitelmassaan joukon toimenpiteitä hiilineutraaliuden saavuttamiseksi. Näihin toimenpiteisiin kuuluvat Suomen ilmastolain (609/2015) päivittäminen, hiiliverotuksen

uudistaminen, liikennepäästöjen vähentäminen, ruokahävikin pienentäminen, asumisesta aiheutuvien päästöjen vähentäminen ja kiertotalouden tukeminen. Suomi aikoo muun muassa luopua hiilen käytöstä vuoteen 2029 mennessä, luopua julkisten tilojen öljylämmityksestä vuoteen 2024 mennessä ja lisätä tuulivoiman käyttöä. Lisäksi lainsäädäntöprosesseissa otetaan käyttöön uusi vaatimus ympäristövaikutusten arvioinnista.

71. Hallitus on myös tukenut yksilöiden osallistumista ympäristötoimiin ottamalla käyttöön päästölaskurin ja mekanismin, joiden avulla yksilöt voivat seurata henkilökohtaisia ilmastositoumuksiaan. Suomen hallitus aikoo lisäksi ottaa käyttöön uudet ilmastoja koskevat pyöreän pöydän keskustelut, jotka on tarkoitettu sidosryhmille. Tavoitteena on vahvistaa osallistumisoikeuksia ja legitimitteettiä ilmastopolitiikassa. Samalla taataan nuorten osallistuminen.

72. Hallitus on sitoutunut lisäämään ilmastorahoitusta osana kansainvälistä kehitysyhteistyötä ottaen huomioon Pariisin sopimuksen mukaiset velvollisuutensa. Tavoitteena on kanavoida puolet ilmastorahoituksesta sopeutumiseen kansalaisjärjestöjen ja rahastojen kautta. Suomi investoi jatkossakin ilmastorahoituksen lisäämiseen ja myöntää lainoja tähän tarkoitukseen.

73. Kuntaliitto toteaa, että suomalaiset kunnat ovat omaehtoisesti asettaneet itselleen valtiotakin kunnianhimoisempia ilmastotavoitteita ja pyrkivät toteuttamaan niitä yhteistyössä kuntalaisten ja alueensa yritysten kanssa sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla.

74. Suomen evankelisluterilainen kirkko pyrkii omalta osaltaan hillitsemään ilmastonmuutosta muun muassa Hiilineutraali kirkko 2030 -strategialla.

75. Palkansaajakeskusjärjestöjen (AKAVA, SAK ja STTK) näkemyksen mukaan ammattiyhdistysliike pitäisi osallistaa ilmasto- ja energiastrategioiden suunnitteluun ja seurantaan nykyistä paremmin. Päästötavoitteiden lisäksi tulee huomioida myös työllisyysvaikutukset.

K10.

(a)

76. Rikkaimman desiiin yhteenlasketut tulot käytettävissä olevina tuloina mitattuina ovat 111 775 euroa kerrottuna 240 200 taloudella, eli noin 26,7 miljardia euroa (vuonna 2017). Samalla neljän alimman desiiin yhteenlasketut tulot ovat noin 31,4 miljardia. Tästä saadaan suhdeluvuksi 0,86 (rikkain desiiili jaettuna neljällä alimmalla desiiilillä).

(b)

77. Verojen ja sosiaaliturvamaksujen yhteissumma oli 99,1 miljardia euroa vuonna 2018. Tämä on lähes 81 % valtion kokonaistuloista (122,6 miljardia euroa vuonna 2018).

(d)

78. Menosuhde (menojen suhde BKT:hen) oli 53,6 % vuonna 2018 ja 54,2 % vuonna 2017. Julkisten sosiaalimenojen osuus oli 72 % valtion kokonaismenoista vuonna 2017. Liitteessä olevassa taulukossa 2 on esitetty julkisen talouden suunnitelma vuosille 2020–2023, jonka kohdat 5–10 katsotaan tässä sosiaalimenoiksi.

79. Finnwatch ry tuo esiin, että Suomen verolainsäädännössä on edelleen verovälttelyn mahdollistavia aukkoja eikä Suomi ole käyttänyt kaikkia keinoja sen varmistamiseksi, että verotus olisi oikeudenmukaista ja tehokasta. Finnwatch ry:n vuonna 2016 tuottamassa tutkimuksessa verovälttelyn kokonaiskustannuksiksi arvioitiin 430 - 1 400 miljoonaa euroa.

K11.

80. Hallitusohjelman mukaan Suomi pyrkii saavuttamaan virallisen kehitysavun tavoitetason eli 0,7 % bruttokansantulostaan. Vuonna 2019 Suomi käytti kehitysyhteistyöhön 989 miljoonaa euroa eli 0,41 % bruttokansantulosta. Valtion vuoden 2020 talousarviossa ja vuosia 2021–2023 koskevassa kehyspäätöksessä on vuosiksi 2020–2023 varattu kehitysyhteistyön määrärahoja seuraavasti: 2020 – 0,41 %; 2021 – 0,42 %; 2022 – 0,41 % ja 2023 – 0,42 % bruttokansantulosta.

K12.

81. Hallitus viittaa helmikuussa 2020 antamaansa perusraporttiin. Perusraportissa selostetaan niitä toimenpiteitä, jotka Suomi on toteuttanut edistääkseen yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Lisäksi siinä selostetaan uutta yhdenvertaisuuslakia (1325/2014) (ks. perusraportin 361–364 kohta) ja yhdenvertaisuusvaltuutetun (ks. perusraportin 271–274 kohta), tasa-arvovaltuutetun (ks. perusraportin 275–278 ja 368 kohta) sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan (ks. perusraportin 369–374 kohta) tehtäviä.

82. Yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työsuojeluviranomaiset. Valvontaviranomaiset voivat käsitellä kaikkia yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan kuuluvia syrjintätapauksia, jotka liittyvät taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien käyttöön.

83. Tasa-arvolain noudattamista valvoo tasa-arvovaltuutettu. Valtuutetulla on toimivalta saattaa yksilön lainvastaista syrjintää koskeva asia yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäväksi.

84. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tehtävään kuuluu valvoa kaikkia syrjintäperusteita. Lautakunta toimii riippumattomasti ja itsenäisesti käsitellen ja ratkaisten asioita, jotka kuuluvat sen toimivaltaan yhdenvertaisuuslain ja naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain perusteella.

85. Syrjintätapauksiin liittyvät tilasto, katso liitteen taulukko 3. Taulukossa kuvataan kaikki yhdenvertaisuuslakiin perustuvat tapaukset, ei pelkästään TSS-oikeuksiin liittyvät tapaukset. Vähemmistövaltuutettu ja syrjintälautakunta käsittelevät vain etniseen alkuperään liittyviä syrjintäkanteluita muilla elämänalueilla kuin työelämässä. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on ollut operatiivinen 8.9.2015 alkaen. Lautakunta on käsitellyt suuren määrän syrjintää koskevia valituksia liittyen taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin,

86. Tammikuussa 2019 on käynnistynyt tutkimus, jonka tarkoituksena on selvittää uuden yhdenvertaisuuslain vaikutuksia syrjinnän uhrien oikeussuojaan, syrjinnän ehkäisyyn ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Tutkimus tuottaa myös suosituksia, joiden avulla yhdenvertaisuuslainsäädäntöä ja yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvää ohjeistusta voidaan kehittää. Tutkimuksesta saatua tietoa voidaan hyödyntää yhdenvertaisuuslain

osittaisuudistuksessa, josta on päätetty uudessa hallitusohjelmassa. Tutkimus valmistuu marraskuussa 2020.

87. Kuntaliitto on edistänyt yhdenvertaisuuslain toimeenpanoa kunnissa projektissa, jossa selvitettiin yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimista kunnissa ja kerättiin hyviä käytäntöjä. Aiheesta tuotettiin opas ”Kaikkien kasvojen kunta” suomeksi ja ruotsiksi. Projekti toteutettiin yhteistyössä osana oikeusministeriön RainbowRights-projektia, mutta kuntaliiton projektiosuudessa käsiteltiin kaikkia yhdenvertaisuuslain syrjintäperusteita.

88. Ihmisoikeusliiton mukaan lainsäädännön nykyinen rakenne vaikeuttaa monisyisen syrjinnän tunnistamista. Lisäksi toimivallanjako yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun välillä voi käytännössä vaikuttaa negatiivisesti oikeuden saatavuuteen (access to justice).

K13.

89. Suomen vuosien 2018-2022 romanipoliittisen ohjelman (ROMPO2) päätavoite on tukea romanien myönteisesti jatkunutta yhteiskunnallista integraatiota sekä kielellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten oikeuksien myönteistä kehitystä. Ohjelman lähtökohtana on, että nykyinen lainsäädäntö ja kattava palvelujärjestelmä luovat hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhtenä ehdotuksena on romanikielen elvytysohjelma.

90. Romaniasiaain neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön yhteydessä romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä. Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu muun muassa romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehittämistä seuranta. Neuvottelukunta on vaikuttanut Suomen lainsäädännön ja hallinnon kehittämiseen romaneja koskevissa asioissa.

91. Opetushallituksessa toimii romaniväestön koulutusyksikkö, jonka tehtävänä on kehittää romanien koulutusta ja edistää romanikieltä ja -kulttuuria. Opetushallitus myöntää opetus- ja kulttuuriministeriön määrärahoista valtionavustusta kunnille romanilasten perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen tukemiseksi.

92. Opetushallitus teki tilannekatsauksen romanioppilaiden perusopetuksen tilanteesta lukuvuonna 2010-2011. Katsaus osoitti, että romanioppilaiden tilanteesta on tapahtunut selkeää edistymistä. Suurin osa romanioppilaista suoriutuu perusopetuksessa erinomaisesti, hyvin tai tyydyttävästi. Kehittämistoiminta kunnissa on edistänyt toiselle asteelle, erityisesti ammatilliseen koulutukseen siirtymistä. Lukiokoulutukseen romanit siirtyvät kuitenkin huomattavan vähän. Opetushallitus on tehnyt vuosina 2018-2019 selvityksen romanilasten varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tilanteesta.

93. Opetus- ja kulttuuriministeriössä on ollut vuodesta 2016 toiminut työryhmä, joka on pohtinut maahanmuuttajien koulutuksen ja työllistymisen edistämistä. Työryhmä luovutti kolmannen ja viimeisen raportin opetusministerille tammikuussa 2019. Raportissa painottuvat opettajien saatavuuteen ja kelpoisuuteen liittyvät kysymykset, varhaiskasvatuksen merkitys, perusopetukseen valmistavan opetuksen tilanne ja suomen sekä ruotsin kielen osaamiseen ja opetukseen liittyvät haasteet. Esitykset täydentävät vuosina 2016 ja 2017 laadittuja ehdotuksia.

94. Romanipoliittisen ohjelman tavoitteisiin liittyen työ- ja elinkeinoministeriö teetti vuonna 2019 tutkimuksen: Romanian työllisyys, yrittäjäyys ja työmarkkinoille integroituminen. Syksyllä 2019 valmistunut tutkimus painottuu viimeisen kymmenen vuoden aikaiseen kehitykseen. Tulosten perusteella työmarkkinoilla vallitsee yhä ennakkoluuloja ja syrjintää romaneja kohtaan, vaikka romanien asema työmarkkinoilla on kohentunut. Romanian koulutustason nousu ja koulutusmyönteisyys on vaikuttanut positiivisesti romanien työllistymiseen ja asemaan työmarkkinoilla. Myös yrittäjyyden arvioidaan lisääntyneen. Työttömyys on kuitenkin yhä korkeammalla tasolla kuin pääväestön keskuudessa.

95. Neljä romanien työllistymistä estävää ja hidastavaa tekijää ovat matala koulutus, vähäinen työkokemus, kulttuuriset tekijät ja syrjintä työmarkkinoilla. Esimerkiksi näkyvät romanikulttuurin erityispiirteet kuten romanasuihin pukeutuminen aiheuttaa edelleen ennakkoluuloja työelämässä, ennakkoluulot kohdentuvat erityisesti romaninaisten perinteiseen vaatetukseen.

96. Tutkimuksen havaintoja pyritään huomioimaan romanien työllistymistä ja yrittäjäyyttä tukevien palvelujen kehittämisessä. Lähtökohtana romanien, kuten kaikkien muidenkin, palveluiden järjestämisessä ovat yksilölliset palvelutarpeet. Tarvittaessa pyritään tunnistamaan positiivisen erityiskohtelun tarve entistä laajemmin.

97. Ympäristöministeriössä toteutetaan romanipoliittisen ohjelman asumista koskevien toimenpiteiden mukaisesti ympäristöministeriön vuosina 2012 ja 2018 teettämien romanien asumisselvitysten kehittämisehdotuksia. Selvitysten mukaan romanien asumisen yhdenvertaisuus on vahvistunut. Romanian kulttuuriset reunaehdot kuitenkin vaikeuttavat ja hidastavat asunnon saamista. Romanipoliittisen ohjelman toimeenpanossa ympäristöministeriö vastaa asumistiimin koordinaatiosta.

98. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti osana romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa romanien hyvinvointitutkimuksen Roosa vuosina 2017-2018. Roosa-tutkimus oli ensimmäinen suomalainen romanien hyvinvointia, osallisuutta, terveyttä sekä toiminta- ja työkykyä tarkasteleva tutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli edistää romanien yhdenvertaisuutta. Tutkimuksen suunnitteluun, toteutukseen ja raportointiin osallistui laaja joukko romaneja työntekijöinä ja kumppaniraadin asiantuntijoina. Tavoitteena oli myös tuottaa tietopohja, jonka avulla pystytään jatkossa arvioimaan romanipoliittisen ohjelman toimivuutta.

99. Evankelisluterilaisella kirkolla on oma romaniasianneuvottelukunta sekä vuonna 2019 julkaistu Romanit kirkossa -opas, joiden avulla pyritään kiinnittämään huomiota romanien asemaan.

100. Ahvenanmaan yhdenvertaisuuslaki uudistettiin elokuussa 2019. Ålands ombudsmannmyndighet –viranomaisen laatima valmisteluasiakirja toimi uudistuksen pohjana.

K14.

101. Kotouttamisen edistämisestä annettua lakia (1386/2010) sovelletaan henkilöön, jolla on voimassa oleva oleskelulupa Suomessa. Lakia ei siten sovelleta turvapaikanhakijoihin.

102. Valtion kotouttamisohjelma sisältää kotouttamisen painopisteet, tavoitteet, toimenpiteet, vastuut ja resurssit vuosille 2016–2019. Valtion kotouttamisohjelmassa keskitytään neljään tavoitealueeseen, jotka perustuvat hallitusohjelmaan. Tavoitealueet sisältävät yhteensä lähes 70

toimenpidettä. Kunkin tavoitealueen alle on sisällytetty myös ne toimenpiteet, jotka hallitus hyväksyi toimintasuunnitelmassaan 3.5.2016 vastatakseen turvapaikanhakijoiden määrän kasvun aiheuttamaan kotouttamishaasteeseen. Ohjelman ylätavoitteina oli tuoda maahanmuuttajien oman kulttuurin vahvuudet vahvistamaan osaltaan Suomen innovaatiokykyä, tehostaa kotouttamista poikkihallinnollisesti ja taata hyvä alkuvaihe, parantaa valtion ja kuntien yhteistoimintaa kansainvälistä suojelua saavien vastaanotossa sekä kannustaa avointa keskustelukulttuuria maahanmuuttopolitiikasta ja rasismien tuomitseminen. Olennaisessa osassa ohjelmassa oli maahanmuuttajien koulutus- ja työllistymispolkujen nopeuttaminen.

103. Ministeriöiden välinen kotouttamisen lakisääteinen yhteistyöelin on kokoontunut säännöllisesti ja ohjannut ja seurannut valtion kotouttamisohjelman toimeenpanoa ja kotouttamisen muuta kehittämistä. Valtion kotouttamisohjelma ja kotouttamisen yhteistyöelin ovat luoneet toimivat puitteet ministeriöiden säännölliselle yhteistyölle kotouttamiseen liittyvissä kysymyksissä. Tämä on vahvistanut kotoutumisen edistämisen kokonaisvaltaisuutta. Kotoutumisohjelman avulla on nopeutettu maahanmuuttajien koulutus- ja työllistymispolkuja, tehostettu oleskeluluvan saaneiden kuntaan siirtymistä sekä lisätty osallisuutta asumiseen ja sosiaali- ja terveys- ja vapaa-ajan palveluissa ja muussa yhteiskunnan toiminnassa yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan ja järjestöjen kanssa.

104. Kotouttamisohjelman edellyttämällä tavalla luku- ja kirjoitustaidon opetus siirtyi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle vuodesta 2018 lähtien. Luku- ja kirjoitustaitoa on voinut tästä lähtien opiskella joko aikuisten perusopetuksen lukutaitovaiheessa tai vapaan sivistystyön luku- ja kirjoitustaidon koulutuksessa, jolle Opetushallitus on antanut opetussuunnitelmasuosituksen.

105. Aikuisten perusopetuksessa opiskelevat henkilöt, jotka tarvitsevat perusopetuksen päättötodistuksen muita opintoja ja työelämää varten. Vapaan sivistystyön luku- ja kirjoitustaidon koulutus soveltuu kaikille, aikaisemmasta koulutustaustasta riippumatta. Se sopii erityisen hyvin joustavia opiskeluohjelmia tarvitseville. Vapaan sivistystyön luku- ja kirjoitustaidon koulutus on uusi maksuton koulutusmahdollisuus kuntien kotouttamisvastuulla oleville, esimerkiksi aikaisemmin koulutuskatveessa olleille kotona lapsiaan hoitaville äideille.

106. Aikuisten perusopetus uudistettiin kotouttamisohjelman mukaisesti. Uudistus astui voimaan 2018. Uudistettuun aikuisten perusopetukseen on sisällytetty tutustumisjaksoja työelämään ja mahdollisuus valita ammatillisia opintoja.

107. Aikuisten perusopetuksen riittävyys varmistettiin uudistamalla rahoitusjärjestelmä vuodesta 2017 lähtien siten, että opetuksen järjestäjät saavat rahoitusta suoritetuista kursseista. Opiskelijapaikkojen riittävyyden varmistamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myös lisännyt yksityisten aikuisten perusopetuksen järjestäjien opiskelijapaikkamääriä noin tuhannella opiskelijapaikalla. Lisäys tarkoitti 75% korotusta opiskelijapaikkamääriin niillä järjestäjillä, joilla on toimiluvassaan rajattu enimmäisopiskelijamäärä. Tämän lisäksi muutamilla yksityisillä aikuislukioilla sekä kaikilla kunnallisilla aikuisten perusopetuksen järjestäjillä on rajaton mahdollisuus korottaa opiskelijamääriään. Opiskelijamäärät kaksinkertaistuivat vuodesta 2015 vuoteen 2017.

108. Kunnissa suunnitellaan ja kehitetään maahanmuuttajien kotouttamista ja työllistymistä osana kunnan strategista kehittämistä. Monikulttuuristuminen otetaan huomioon palvelujen

suunnittelussa. Maahanmuuttajien palvelutarpeita on tarkasteltava kokonaisuutena, johon kuuluvat muun muassa koulutus, työllistyminen, sosiaali- ja terveydenhuolto, asuminen sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut. Useat kunnat, erityisesti suuret kaupungit ja sellaiset kunnat, joissa maahanmuuttajia asuu paljon, ovat kehittäneet kotouttamisen osaamiskeskuksia. Maahanmuuttajien osaamiskeskus –toimintamalli yhdistää koulutuksen, työllistymisen ja kuntoutuksen palveluja maahanmuuttajille. Toiminnan tavoitteena on nopeuttaa maahanmuuttajien koulutus- ja työllisyyspolkuja sekä helpottaa osaavan työvoiman saatavuusongelmia.

K15.

109. Tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Nykyään lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

110. Vuonna 2014 tehdyt keskeisimmät uudistukset (1329/2014) olivat seuraavat:

111. Vuoden 2015 alusta sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellot tulivat voimaan tasa-arvolaisissa. Ilmaus ”sukupuoli-identiteetti” tarkoittaa henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan, ja ilmaus ”sukupuolen ilmaisu” tarkoittaa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Lain syrjinnän vastaisia määräyksiä sovelletaan myös syrjintään, joka perustuu siihen, että henkilön fyysiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen.

112. Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen sekä työnantajien tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Velvoite tulee ottaa huomioon oppilaitoksen ja työnantajan tasa-arvosuunnitelmia valmisteltaessa ja tasa-arvoa edistävästä toimenpiteistä päätettäessä.

113. Tasa-arvosuunnitelmia koskeva velvoite laajennettiin koskemaan myös peruskouluja. Koulutuksen järjestäjät ovat nyt vastuussa sen varmistamisesta, että kukin oppilaitos laatii vuosittain tasa-arvosuunnitelman yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden tai opiskelijoiden kanssa. Tasa-arvosuunnitelma voidaan sisällyttää osaksi opetussuunnitelmaa tai muuta oppilaitoksen suunnitelmaa.

114. Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää: 1) selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, 2) tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi ja 3) arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista.

115. Erityistä huomiota tulee kiinnittää oppilas- tai opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintosuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Vuosittaisen tarkastelun sijasta suunnitelma voidaan laatia enintään kolmeksi vuodeksi kerralla.

116. Työnantajan tasa-arvosuunnitelmia ja palkkakartoituksia koskevia säännöksiä täsmennettiin. Jos työnantajan palvelussuhteessa olevan henkilöstön määrä on säännöllisesti vähintään 30 työntekijää, työnantajan on laadittava vähintään joka toinen vuosi erityisesti palkkausta ja muita palvelussuhteen ehtoja koskeva tasa-arvosuunnitelma, jonka mukaisesti

toteutetaan tasa-arvoa edistävät toimet. Tasa-arvosuunnitelma on laadittava yhteistyössä luottamusmiehen, luottamusvaltuutetun, työsuojeluvaltuutetun tai muiden henkilöstön nimeämien edustajien kanssa. Henkilöstön edustajilla on oltava riittävät osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet suunnitelmaa laadittaessa. Tasa-arvosuunnitelmasta ja sen päivittämisestä on tiedotettava henkilöstölle.

117. Lakiin lisättiin myös palkkakartoituksia koskeva osio. Palkkakartoituksen avulla selvitetään, ettei saman työnantajan palveluksessa olevien samaa tai samanarvoista työtä tekevien naisten ja miesten välillä ole perusteettomia palkkaeroja. Jos palkkakartoituksen vaativuus- tai tehtäväryhmittäinen taikka muulla perusteella muodostettujen ryhmien tarkastelu tuo esiin selkeitä eroja naisten ja miesten palkkojen välillä, työnantajan on selvitettävä palkkaerojen syitä ja perusteita. Jos työpaikalla on käytössä palkkausjärjestelmiä, joissa palkat muodostuvat palkanosista, esiin tulleiden erojen syiden selvittämiseksi tarkastellaan keskeisimpiä palkanosia. Jos palkkaeroille ei ole hyväksyttävää syytä, työnantajan on ryhdyttävä asianmukaisiin korjaaviin toimenpiteisiin.

118. Myös yhdenvertaisuusvaltuutetun itsenäistä asemaa koskevia säännöksiä vahvistettiin ja samalla perustettiin yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta.

119. Vuonna 2016 tehdyt keskeisimmät uudistukset (915/2016) olivat seuraavat:

120. Sovintomenettelyn edistämistä koskevat tasa-arvolain säännökset astuivat voimaan 15.11.2016 alkaen. Tasa-arvovaltuutettu voi nykyään ryhtyä toimenpiteisiin sovinnon aikaansaamiseksi laissa tarkoitettussa syrjintäasiassa.

121. Syrjintäasiassa saavutetun sovinnon osapuolet yhdessä tai tasa-arvovaltuutettu osapuolten suostumuksella voivat hakea yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalta sovinnon vahvistamista syrjintäasiassa. Lautakunta vahvistaa osapuolten välisen sovinnon, jollei sovinto ole lain vastainen tai selvästi kohtuuton taikka loukkaa sivullisen oikeutta. Sovinto, jonka lautakunta on vahvistanut, pannaan täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio.

122. Uusi hallitusohjelma sisältää palkka-avoimuutta koskevan tavoitteen: Perusteettomien palkkaerojen ja palkkasyrjinnän poistamista edistetään lisäämällä palkka-avoimuutta lainsäädännön keinoin. Perusteettomiin naisten ja miesten välisiin palkkaeroihin puututaan nykyistä tiukemmin. Lisätään tasa-arvolakiin henkilöstön, henkilöstöedustajien ja yksittäisen työntekijöiden oikeuksia ja tosiasiallisia mahdollisuuksia lisätä palkkatietoutta ja puuttua tehokkaammin palkkasyrjintään.

123. Aiemman hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2016-2019 työelämän tasa-arvoa vahvistettiin muun muassa samapalkkaisuusohjelmalla ja segregatiota lieventävillä toimilla. Segregaation lieventäminen tarvitsee toteutuakseen jatkossa lisätukea.

124. Vuodesta 2004 alkaen toteutettu hallituksen ohjelma sukupuolten tasapuolisen edustuksen saamiseksi valtio-omisteisten yhtiöiden hallitukseen ja johtoryhmiin on tuottanut tulosta, vaikka tilanne yksittäisiä yrityksissä vaihtelee. Sukupuolten tasapuolisen edustuksen keskisuurten ja suurten pörssiyhtiöiden hallituksissa on arvioitu ja hallitus on asettanut tavoitteeksi, että tasapuolinen edustus (naisia/miehiä vähintään 40%) saavutetaan vuoteen 2020 mennessä. Tavoite selvittää valtio-omisteisia yrityksiä koskevan ohjelman laajentamista kuntasektorille ja muihin julkisoikeudellisessa määräysvallassa oleviin yrityksiin tarvitsee lisätukea.

125. Maahanmuuttajien, erityisesti maahanmuuttajanaisten, integroitumisen ja työllistymisen vahvistamiseksi on kehitetty koulutuksen toteuttamistapoja, jotta myös kotona lapsiaan hoitavat voisivat osallistua koulutukseen.

126. Erillisellä 2 500 euron korvauksella on tasattu naispuolisen työntekijän perhevapaista aiheutuvia vanhemmuuden kustannuksia työnantajille huhtikuusta 2017 alkaen. Tuki maksetaan kaikille työnantajille, jotka maksavat työsopimuksen tai työ- taikka virkaehtosopimuksen perusteella palkkaa vähintään yhdeltä kuukaudelta äitiysrahakauden aikana.

127. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistamisessa huomioitiin tasa-arvonäkökulma mm. varhaiskasvatuksen tavoitteiden, arvopohjan ja toimintakulttuurin määrittelyssä ja niiden perusteiden toteutumista seurataan. Uusi peruskoulu -ohjelmalla lisätään tasa-arvoa ja kehittämishankkeilla tuetaan tasa-arvoisen ja sukupuolittietoisin kasvatuksen ja koulutuksen sekä oppimateriaalien kehittämistä. Peruskoulujen ja oppilaitosten tasa-arvosuunnittelun tukemista jatketaan. Segregaation lieventämiseen pyrittiin kehittämällä opinto-ohjausta ja yläkoululaisten työelämään tutustumisjaksoja siten, että tytöt ja pojat tutustuvat sekä nais- että miesenemmistöihin aloihin.

128. Istanbulin sopimuksen velvoitteet ohjaavat pääosaa naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan toimista. Sopimuksen kansallista toteuttamista koordinoi keväällä 2017 aloittanut toimikunta. Palveluja on vahvistettu muun muassa kasvattamalla turvakotien rahoitusta 70%:lla vuodesta 2016 vuoteen 2019 mennessä. Tämä on merkinnyt turvakotipaikkojen kasvua 77%:lla. Vuoden 2016 lopulla käynnistettiin valtakunnallinen ympärivuorokautinen auttava puhelin.

129. Seksuaalisen väkivallan uhrien hoitoketjua on levitetty eri sairaanhoitopiireille ja seksuaalisen väkivallan uhrien tukikeskus on aloittanut Helsingissä.

130. Palvelujen kehittämisessä ja Istanbulin sopimuksen velvoitteiden, ml. riittävän turvakotipalvelun toteuttamiseen tarvitaan edelleen tukea ja resursseja.

131. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kärkihankkeessa muun muassa valtionavustushakemusten arvioinnissa huomioitiin se, onko hyviä käytäntöjä kohdennettu pojille ja miehille. Tasaveroista vanhemmuutta ja isän asemaa vanhempana tuettiin neuvoloiden asiakastyön oppaalla, tiedottamalla ja sisällyttämällä aihe perhekeskustoimintamalliin. Ammattilaisten miehiin ja poikiin liittyvää mieserityistä osaamista sisällytettiin Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaan työhön.

132. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella tarkoitetaan sitä, että tasa-arvotyö tuodaan erillishankkeiden sijaan pysyvästi osaksi normaalia valmistelua ja päätöksentekoa. Edellisen hallituskauden aikana myönteistä oli kasvava tasa-arvo-osaaminen ja suunnitelmallisen tasa-arvotyön vahvistuminen osassa valtioneuvostoa. Hallituksen esityksissä tehtiin hiukan enemmän sukupuolivaikutusten arviointeja kuin aiempina vuosina. Sukupuolittietoista budjetointia kehitettiin ja budjettiprosessin muutoksiin saatiin suosituksia erillisessä valtiovarainministeriön vetämässä hankkeessa.

133. Kansalaisjärjestöt huomauttavat, että viime hallituskauden tasa-arvo-ohjelmasta laaditussa loppuraportissa todetaan, että tasa-arvonäkökulman sisällyttäminen kärkihankkeisiin ja uudistuksiin ei toteutunut suunnitellusti ja että sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen etenee

ministeriöissä vaihtelevasti. Useat järjestöt huomauttivat, että ohjelman 41 toimenpiteestä vain alle puolet eteni asetettuun tavoitteeseen.

K16.

134. Hallitusohjelman mukaan hallituksen tavoitteena on kunnianhimoisesti parantaa tasa-arvoa yhteiskunnan eri osa-alueilla. Laaditaan laaja-alainen tasa-arvo-ohjelma, jolla koordinoidaan toimenpiteitä tasa-arvoisen yhteiskunnan saavuttamiseksi eri osa-alueilla.

135. Tasa-arvon seuraamiseen luodaan valtion eri hallinnonalat kattava seurantajärjestelmä. Sukupuolivaikutusten arvioinnin tulee sisältyä kaikkien ministeriöiden alaisten hallinnon toimintoihin.

136. Perusteettomien palkkaerojen ja palkkasyrjinnän poistamista edistetään lisäämällä palkka-avoimuutta lainsäädännön keinoin. Perusteettomiin naisten ja miesten välisiin palkkaeroihin puututaan nykyistä tiukemmin.

137. Ehkäistään raskaussyrjintää. Täsmennetään lainsäädäntöä niin, että raskaus ja perhevapaan käyttö eivät saa vaikuttaa määräaikaisen työsuhteen jatkumiseen. Selvitetään perhevapaalta palaavien työsuhdeturvan parantamista ja ryhdytään selvityksen tulosten perusteella tarvittaviin lainsäädäntö- ja muihin toimiin. Ehkäistään syrjintää rekrytoinnissa. Tehdään selvitys nimettömästä työnhausta.

138. Toteutetaan yhdessä työmarkkinaosapuolten kanssa kunnianhimoisen ja perheiden hyvinvointia tukeva perhevapaaudistus. Tavoitteena on, että perhevapaat ja hoitovastuu jakautuvat perheissä tasaisesti molempien vanhempien kesken, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo työelämässä vahvistuvat ja sukupuolten väliset palkkaerot pienenevät. Perheiden valinnan ja joustojen mahdollisuuksia perhevapaiden pitämisessä lisätään. Sosiaali- ja terveysministeriö on aloittanut perhevapaaudistuksen valmistelun syksyllä 2019.

139. Uudistus toteutetaan siten, että se kohtelee tasa-arvoisesti kaikkia, myös monimuotoisia perheitä ja huomioi yrittäjyyden eri muodot. Uudistus tulee toteuttaa niin, että äideillä ja isillä on yhtä paljon kiintiöityjä kuukausia. Isille kiintiöityjä ansiosidonnaisia vapaita pidennetään lyhentämättä äitien nykyisin käytettävissä olevaa osuutta. Lisäksi perhevapaiden tulee sisältää vapaasti valittava vanhempainvapaajakso. Molemmille vanhemmille maksetaan korotettua ansio-osaa nykyistä äitien osuutta vastaavasti. Uudistuksen tulee täyttää raskaussuojeludirektiivin ja työelämän tasapainodirektiivin vaatimukset.

140. Kotihoidontuki jatkuu nykymuotoisena. Selvitetään mahdollisuus maksaa etuus suoraan lasta hoitavalle isovanhemmalle.

141. Ahvenanmaan kotihoidontukea koskeva laki (2015:68) sisältää säännöksen, joka mukaan tasa-arvon edistäminen on yksi lain tavoitteista.

142. Suomen hallitus valvoo syrjintää Suomen työmarkkinoilla. Viimeisin tutkimus syrjinnästä Suomen työmarkkinoilla julkaistiin joulukuussa 2014.

143. Tutkimus esittelee olemassa olevia tutkimustuloksia ja tietoja työsyryntää koskevista virallisista valituksista, jotka perustuvat Suomen yhdenvertaisuuslakiin ja tasa-arvolakiin.

Tutkimuksessa muodostettiin kokonaiskuva syrjinnästä ja eriarvoisesta kohtelusta työelämässä. Tarkasteltavat syrjintäperusteet määräytyivät laissa kiellettyjen perusteiden mukaan, joita ovat sukupuoli, ikä, etninen tai kansallinen alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy.

144. Syrjinnän seuraamiseksi rakennettiin malli, joka mahdollistaa sekä ilmiön kokonaisvaltaisen kuvaamisen että kehityksen seuraamisen jatkossa. Seurantamallissa on kolmentyyppisiä aineistoja. Viranomaisaineistot kuvaavat viranomaisten tietoon tulleita työsyRJintäepäilyjä sekä sitä, mihin työsyRJintäepäilyt ovat johtaneet. Kyselytutkimusten avulla saadaan tietoa joko omakohtaisesti koetusta syrjinnästä tai syrjintähavainnoista. Rekisteriaineistot antavat taustatietoja eri väestöryhmien asemasta työmarkkinoilla.

145. Eri aineistoissa korostuvat eri syrjintäperusteet. Erot johtuvat myös aineistojen eroista ja rajoituksista. Viranomaisaineistoissa tapausten ja tietojen kirjaamisen käytännöt vaikuttavat osaltaan raportoituihin lukuihin. Kyselytutkimuksissa tietoa ei edes kerätä kaikkien laissa kiellettyjen syrjintäperusteiden osalta tai lainsäädännön termejä käyttäen. Joistain syrjintäperusteista, muun muassa etniseen tai kansalliseen alkuperään, vammaisuuteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvasta syrjinnästä, tietoa on heikosti saatavissa koko väestön kattavissa kyselyissä. Terveystila, etninen tai kansallinen alkuperä, sukupuoli ja ikä nousivat kuitenkin yleisimpinä perusteina esille useissa seurantamalliin valituissa aineistoissa. Terveystila on yleisin syrjintäperuste viranomaisaineistoissa, kuten työsuojeluviranomaisen vastaanottamissa yhteydenotoissa (44%) ja poliisin työsyRJintäepäilyissä (20 kpl). Vuoden 2013 työolotutkimukseen vastanneista palkansaajista peräti 12% oli havainnut työpaikallaan terveydentilan perusteella tapahtuvaa syrjintää tai eriarvoista kohtelua.

146. Työsuojeluviranomaiselle tulleissa yhteydenotoissa tai työsyRJintäepäilyissä toiseksi yleisin syrjintäperuste oli kansalaisuus tai kansallinen tai etninen alkuperä (16%). Lisäksi kolmannes poliisin tietoon tulleista työsyRJintärikoksista tai kiskonnantapaisista työsyRJintärikoksista liittyi kansallisen tai etnisen alkuperän perusteella tapahtuvaan syrjintään.

147. Kyselytutkimusten perusteella syrjintää tai eriarvoista kohtelua oli havaittu tai koettu yleisimmin terveydentilan, iän tai sukupuolen perusteella. Vajaa kymmenen prosenttia palkansaajista oli havainnut omalla työpaikallaan joko nuoreen tai vanhaan ikään perustuvaa syrjintää vuonna 2013. Työolotutkimus osoittaa ikääntyneisiin kohdistuvan syrjinnän pidemmällä aikavälillä vähentyneen työpaikoilla. Ikääntyminen nähdään kuitenkin Eurobarometrin mukaan usein esteeksi työnhaussa. Sukupuoleen perustuva syrjintä kohdistuu selvästi useammin naisiin kuin miehiin. Naisiin kohdistuvaa syrjintää oli havainnut työpaikallaan 6–7% palkansaajista. Miehiin kohdistuvaa syrjintää oli havainnut vain kaksi prosenttia. Työolotutkimuksen mukaan havainnot naisiin kohdistuvasta syrjinnästä tai eriarvoisesta kohtelusta omassa työorganisaatiossa ovat kuitenkin vähentyneet reilun 15 vuoden aikana. Työsuojeluviranomaisen aineistoissa syrjintäyhteydenotoista tai -epäilyistä 13% liittyi sukupuoleen tai perhevapaisiin.

148. Edellisellä hallituskaudella lapsen subjektiivinen oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen rajattiin pääsääntöisesti puolipäiväiseksi, jos jompikumpi vanhemmista oli kotona. Rajausta on kuitenkin poistettu joulukuussa 2019 hyväksytyllä lakimuutoksella 1395/2019. Muutos tulee voimaan 1.8.2020. Kuntaliiton mukaan monet kunnat säilyttivät omassa kunnassaan

subjektiivisen oikeuden kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen huolimatta edellisen kauden hallituksen linjauksesta.

149. Kansalaisjärjestöt kannattavat perhevapaa uudistusta, joka kannustaa perhevapaiden tasapuolisempaan jakamiseen. Pienten lasten vanhempien työaikaan toivotaan myös nykyistä enemmän joustomahdollisuuksia. Suomen Yrittäjät katsoo myös, että uudistuksen tulee nopeuttaa naisten paluuta työelämään perhevapailta.

K17.

150. Hallituskaudella 2015–2019 oli yksi hallituksen kärkihankkeista ”Nuorisotakuuta yhteisötakuun suuntaan”.

151. Kärkihankkeen tarkoitus oli vähentää koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten määrää. Nuorisotakuuta yhteisötakuun suuntaan kärkihankkeen tavoitteena oli tukea nuorten elämänhallintaa, opintopolkujen rakentumista ja työllistymistä ja lisäksi syventää yhteistyötä nuorten tukemisessa ja koota hyvät toimintatavat hyödynnettäväksi valtakunnallisesti. Kärkihankkeeseen liittyvillä toimilla sujuvoitettiin nuorten siirtymiä koulutukseen ja työhön tai muuhun toimintaan, edistettiin nuorten osallisuutta, toimintakykyä ja elämänhallintaa sekä koottiin palveluntuottajia yhteiseksi monialaiseksi kokonaisuudeksi.

152. Erityisenä toimena oli ohjaamojen kehittäminen ja vakiinnuttaminen koko Suomeen. Ohjaamot ovat nuorisotakuun toimeenpanon käytännön toteuttajia. Ohjaamoja on lähes 100 paikkakunnalla. Ohjaamot on kehitetty alle 30-vuotiaiden matalan kynnyksen, monialaisiksi palvelupisteiksi. Ohjaamoissa julkinen, yksityinen ja kolmas sektori yhdessä tarjoavat tietoa, neuvontaa, ohjausta sekä muita tukipalveluja työllistymiseen, koulutukseen, elämänhallintaan ja hyvinvointiin liittyen ilman ajanvarausta. Ohjaamojen palvelun lähtökohtana on nuoren ilmoittama yksilöllinen tarve, erityistä huomiota on kiinnitetty nuorten psykososiaalisen tuen tarpeeseen vastaamiseen. Ohjaamossa työskentelevien osaamista on kehitetty suunnitelmallisesti. Ohjaamot tekevät järjestelmällisesti itsearviointia ja seurantaa toiminnasta, tavoitteiden täyttymisestä ja tunnuspiirteiden toteutumisesta. Itsearviointia tuetaan valtakunnallisesti. Ohjaamoja on rahoitettu Euroopan sosiaalirahaston varoin.

153. Viime hallituskaudella kärkihankkeen rahoituksella tuettiin kuntien etsivän nuorisotyön toimia, kehitettiin vaikeassa asemassa oleville nuorille kehitettyä Vamoksen Mindset-valmennusta ja nuorten kuulemisen perusteella käynnistettyjä Arki-haltuun -hankkeita sekä opetushallituksen joustavan perusopetuksen kehittämishanketta.

154. Nuorten työttömyysjaksojen määrä on alentunut merkittävästi vuodesta 2015. Vuonna 2015 alkoi kaikkiaan 178 225 alle 25-vuotiaan työttömyysjaksoa. Alkaneista työttömyysjaksoista 101 173 koski miehiä ja 77 049 naisia. Vuonna 2018 alkoi kaikkiaan 135 912 nuorten työttömyysjaksoa. Alkaneiden työttömyysjaksojen määrä on laskenut vuodesta 2015 kaikkiaan yli 42 000 jaksolla. Miesten työttömyysjaksojen määrä on laskenut 23 000 jaksolla ja nuorilla naisilla hieman yli 18 000 työttömyysjaksolla.

155. Vuonna 2015 alkaneista työttömyysjaksoista 11 139 oli maahanmuuttajataustaisia nuoria ja vuonna 2018 alkaneista työttömyysjaksoista 12 490 oli maahanmuuttajataustaisia nuoria. Vuodesta 2015 vuoteen 2018 on kasvua ollut kaikkiaan 1 351 henkeä. Vuonna 2015 oli kuukausittain keskimäärin 4 900 työtöntä nuorta, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi tai ruotsi.

Vuonna 2018 vastaava luku oli 4 575. Vaikka maahanmuuttajataustaisten nuorten työttömyysjaksojen määrä on kasvanut, niin työttömyyttä kokeneiden yksilöiden määrä on alentunut. Lisäksi myös maahanmuuttajataustaisten nuorten aktivointiaste on noussut varsin merkittävästi. Vuonna 2015 aktivointiaste oli 56% ja vuonna 2018 aktivointiaste oli 67%. Alkaneiden työttömyysjaksojen määrää selittänee osin kasvanut aktivointi. Vuonna 2015 oli kuukausittain keskimäärin 1 040 vajaakuntoista työtöntä työnhakijaa, kun taas vuonna 2018 työttömiä vajaakuntoisia oli kuukausittain keskimäärin 573. Vuoteen 2018 verrattuna laskua on tullut 467 henkilö. Vuosien 2015 ja 2018 aikana vajaakuntoisten aktivointiaste on kasvanut 40.8%:sta vuoden 2018 43%:iin. Nuorisotakuu toimeenpanon keskeisimpiä seurantamittareita on nuorten virta yli kolmen kuukauden työttömyyden. Tällä mittarilla seurataan niiden nuorten osuutta, joiden työttömyys jatkuu katkeamatta yli kolmen kuukauden ajan. Nuorisotakuun keskeisimpiä tavoitteita on lyhentää nuorten työttömyysjaksoja ja tätä kautta alentaa työttömyyttä.

156. Vuonna 2015 alle 25-vuotiaiden työttömyysjaksoista keskimäärin 37,2% jatkui yli kolmen kuukauden ajan. Virtaluku alkoi laskea vuonna 2017, jolloin se oli 32%. Alentuminen jatkui vuonna 2018, jolloin keskimäärin 31%:lla nuorten työttömyysjaksoista kesti yli kolme kuukautta. Myös nuorten kohdalla työttömyys on yleisesti korkeampaa miesten kuin naisten kohdalla. Suomen työmarkkinoita kohdannut taantuma on näkynyt erityisesti nuorten miesten työttömyysjaksojen pidentymisenä. Vuonna 2015 keskimäärin 39,7%:lla nuorista työttömistä miehistä työttömyys kesti yli kolme kuukautta, kun vastaava luku naisilla oli 34%. Vuodesta 2017 vahvistunut työmarkkinatilanne näkyy erityisesti nuorten miesten tilanteen parantumisenä. Vuonna 2018 keskimäärin 31,6%:lla nuorista miehistä työttömyys kesti yli kolme kuukautta, kun naisilla vastaava luku oli 30,2%. Nuorten miesten työttömyysjaksot ovat lyhentyneet selkeästi naisia nopeammin.

157. Tilasto suomalaistaustaisista työttömistä työnhakijoista, katso liitteen taulukko 4.

158. Tilasto nuorista ulkomaalaistaustaisista työttömistä työnhakijoista, katso liitteen taulukko 5.

159. Tilasto alle 25-vuotiaiden virrasta yli kolmen kuukauden työttömyyteen, katso liitteen taulukko 6.

160. Suomessa ei ole yleistä vammaisuutta koskevaa rekisteriä. Vammaiset henkilöt tulevat merkityksi rekisteriin vain silloin, kun he hakevat vammaisuuden vuoksi jotain etuutta tai palvelua. Työllisyyden osalta ei ole olemassa yleistä rekisteritietoa vammaisten henkilöiden tilanteesta.

161. Pitkät sairauspoissaolot lisääntyivät 27% vuosien 2016-2018 välillä. Pitkät sairauslomat ennakoivat usein työkyvyttömyyseläkeriskiä ja tämä riski kasvaa etenkin työttömien kohdalla. Ikärakenteen muutoksella ei näyttäisi olevan vaikutusta nykyiseen sairauslomien kasvuun. Vuoden 2018 alusta vuosikymmenen kestänyt myönteinen kehitys työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrässä kääntyi kasvuun. Tästä noin kahdeksan prosentin kasvusta lähes puolet johtuu mielenterveyssyistä ja painottuu vanhempiin ikäryhmiin. Toisaalta työkyvyttömyyseläkettä työeläkejärjestelmästä saavien keskuudessa työn tekeminen on lisääntynyt voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Osaltaan tätä kehitystä selittää, että yhä useammin eläke myönnetään osaetuutena. Kuitenkin sekä osaetuutena eläkettä saavien että täyttä eläkettä saavien kohdalla samanaikainen ansiotyö on yleistynyt. Osaetuutta saavista oli työssä vuoden 2008 viimeisenä

päivänä 68,7% ja vastaavasti vuoden 2017 79,5%. Täyttä eläkettä saavien osalta vastaavat luvut olivat 9,2% ja 12,2%.

162. Hylätty työkyvyttömyyseläkehakemus johtaa vain harvoin pysyvästi takaisin työelämään. Usein polku tällaisessa tilanteessa johtaa työttömyyteen, myöhemmin myönnettävään työkyvyttömyyseläkkeeseen tai hyvin fragmentoituneeseen työuraan. Tämän torjumiseksi on ehdotettu lääkinnällistä ja ammatillista kuntoutusta, jotta kestävä työmarkkinaosallisuus voitaisiin saavuttaa. Työeläkekuntoutujia oli vuonna 2018 lähes 18 400 ja kasvua oli 8% edellisestä vuodesta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana kuntoutujien määrä on yli kaksinkertaistunut. Päättyneistä kuntoutuksista kaikkiaan 63% palasi takaisin töihin ja 11% siirtyi eläkkeelle. Työelämästä kuntoutukseen hakeutuneista lähes 70% palasi töihin tai työllistyi heti kuntoutuksen jälkeen. Myös eläketaustaisten kuntoutus näyttäytyy työllisyysvaikutuksiltaan vaikuttavalta: lähes puolet työllistyi kuntoutuksen jälkeen.

163. Työ- ja elinkeinohallinnon asiakastietojärjestelmään voidaan merkitä henkilön terveystieto vain siinä laajuudessaan, kun se on välttämätöntä palvelujen tarjoamiseksi. Tällöin asiakkaan asiallisesti todettu vamma tai pitkäaikaissairaus heikentää hänen mahdollisuuksiaan saada työtä. Määritelmä perustuu ILO:n sopimukseen nro 159. Merkintää ei tehdä, kun henkilöllä on vamma tai pitkäaikaissairaus, mutta sillä ei ole vaikutusta hänen mahdollisuuksiin saada työtä. Näin tilastoinnin ulkopuolelle voi jäädä merkittävä osa esimerkiksi vammaisista henkilöistä.

164. Edellisellä vaalikaudella myös sellaisten pitkäaikaissairaiden ja vammaisten työttömien, joilla sairaus tai vamma vähentää mahdollisuuksia saada työtä, työllisyysasteessa nähtiin merkittävä positiivinen käänne. Työ ja elinkeinotoimistoissa oli vuonna 2018 keskimäärin kuukauden viimeisenä päivänä 31 120 tällaista työtöntä, noin 5 800 vähemmän (19%) vähemmän kuin vuotta aikaisemmin ja kuluvan vuoden tammielokuussa oli TE-toimistoissa näitä työnhakijoina keskimäärin 29 535 henkilöä.

165. Saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto on toiminut aktiivisesti vastatakseen saamelaisnuorten työllistymiseen saamelaisten kotiseutualueella liittyviin haasteisiin muun muassa eri hankkeiden kautta. Vuonna 2015 nuorisoneuvosto toteutti Oahppofelaš-hankkeen, joka selvitti kokonaisvaltaisesti, millä aloilla on nyt ja tulevaisuudessa työpaikkoja saamelaisten kotiseutualueella. Vuonna 2017 Saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto aloitti saamenkielisten tietojen ja neuvontapalveluiden kehittämisen. Moni saamelaisnuori joutuu lähtemään opiskelun takia pois kotipaikkakunnaltaan ja pois saamelaisten kotiseutualueelta, jolloin he eivät samalla tavalla pysty enää ylläpitämään yhteyksiä kotiseutualueeseen.

166. Nuorisoalan järjestöt pitävät nuorisotakuuta ja ohjaamoja hyvinä keinoina edistää nuorten työllistymistä ja ehkäistä syrjäytymistä. Taloudelliset resurssit tulee kuitenkin varmistaa ja toiminnan jatkuvuus turvata.

167. Naisasiajärjestöt huomauttavat, että naisten työllisyysaste on huomattavasti miehiä alhaisempi ja naiset tekevät useammin osa-aikatyötä. Maahanmuuttajanaisten ja –miesten väliset työllisyys- ja palkkaerot ovat muuta väestöä suuremmat.

168. Vammaisfoorumi huomauttaa, että kehitysvammaisten henkilöiden työllisyysaste on huomattavasti muuta väestöä matalampi ja vain pieni osa vammaisista henkilöistä on työllistynyt niin sanotuilla avoimilla työmarkkinoilla.

K18.

169. Heikommassa työmarkkina-asemassa olevien rekrytointikynnystä madallettiin muun muassa työsopimuslain muutoksilla 1.1.2017. Etenkin koeajan pidentäminen ja mahdollisuus lisäpidennykseen, jos työntekijä on koeaikana poissa työkyvyttömyyden takia, vastasi työntajien toiveisiin osatyökykyisten rekrytointikynnyksen madaltamiseksi. Lakimuutoksen myötä mahdollistunut määräaikaisen työsuhteen solmiminen pitkäaikaistyöttömän kanssa ilman eri perustetta lisäsi osatyökykyisten mahdollisuuksia sijoittua työelämään. Osatyökykyisten työllistymistä vahvistettiin edelleen työ- ja elinkeinotoimistojen työkykykoordinaattoripilottihankkeessa.

170. Yhdenvertaisuuslain mukaan työnantajan on tehtävä tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi saada työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kohtuullisuutta arvioidessa otetaan vammaisen henkilön tarpeiden lisäksi huomioon muun muassa työnantajan taloudellinen asema ja kohtuullisten mukautusten arvioidut kustannukset. Työnantajan on pyynnöstä viipymättä annettava kirjallinen selvitys menettelynsä perusteista vammaiselle henkilölle, joka katsoo kohtuullisten mukautusten epäämisen vuoksi syrjityksi työtä tai virkaa hakiessa. Työnantajaa voidaan tarvittaessa tukea työolosuhteiden järjestelytuella. Yleensä kustannukset ovat vähäisiä, joten suuremmilla työnantajilla ei ole tarvetta taloudelliseen tukeen. Vuosittain tukea on myönnetty 100-200 työnantajalle.

171. Valtioneuvoston asetus rakennusten esteettömyydestä (241/2017) astui voimaan 1.1.2018. Rakennuksen esteettömyyttä koskevien vähimmäisvaatimusten tarkoitus on omalta osaltaan edistää ihmisten yhdenvertaisuutta, tarkemmin sanottuna kaikkien yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintoihin, käyttää palveluita, työskennellä, valita asuinpaikkansa ja asua kotonaan. Asetuksessa on useita täsmennyksiä verrattuna aiempiin esteettömyysmääräyksiin, millä arvioidaan siten olevan merkittävä rakennusten esteettömyyttä parantava ja siten yhdenvertaisuutta edistävä vaikutus.

172. Vaikeavammaisilla henkilöillä on nykyisen vammaispalvelulain (380/1987) nojalla subjektiivinen oikeus saada välttämätön henkilökohtainen apu muun muassa työhön ja opiskeluun. Tältä osin lainsäädännössä ei ole tapahtunut muutoksia 10 vuoteen. Valtakunnallisista tilastoista ilmenee, että henkilökohtaista apua työssäkäyntiin saavien osuus on melko pieni, koska valtaosa vaikeavammaisista henkilöistä on eläkkeellä eikä siten osallistu työelämään.

173. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön on tarkoitus uudistaa sosiaalihuollon työllistymistä tukevaa toimintaa ja työtoimintoja koskevaa sääntelyä. Uudessa hallitusohjelmassa tavoitellaan osatyökykyisten ja erityistä tukea tarvitsevien aseman parantamista. Hallitus toteuttaa osatyökykyisille suunnatun työkykyohjelman, jolla helpotetaan heidän työllistymistään. Sen yhteydessä on tarkoitus järjestää kokeiluja, joista osa kohdistuu vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämiseen ja tukemiseen.

174. Viime hallituskaudella (2015-2019) toteutettiin Osatyökykyisille tie työelämään - kärkihankkeeseen. Kärkihankkeen kohderyhmään kuuluivat osatyökykyiset ml. vammaiset henkilöt. Ohjelman avulla on nostettu osatyökykyisten työllisyysastetta, muutettu asenteita heidän työllistymistään kohtaan aiempaa myönteisemmiksi, lisätty osatyökykyisten pääsyä kuntoutukseen sekä tuotu tietoa työllistymisen ja työssä jatkamisen keinoista, etuuksista ja palveluista kaikkien saataville.

175. Kansalaisjärjestöt huomauttavat, että vammaiset henkilöt kokevat syrjintää työmarkkinoille pääsyssä, työnhaussa ja työpaikoilla. Järjestöt arvostelevat kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille tarjottavaa työtoimintaa, josta ei makseta palkkaa vaan työosuusrahaa 0-12 euroa päivässä.

K19.

176. Suomessa työnantaja on tarpeellisilla toimenpiteillä velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Työnantajan on taattava työntekijöille työsuhteen vähimmäisehdot.

177. Työsuojeluviranomaiset valvovat työsuojelulainsäädännön sekä työsuhteen vähimmäisehtojen noudattamista kaikilla työpaikoilla. Tarkoituksena on varmistaa, että Suomessa kaikilla työntekijöillä on lailliset työehdot, työajat ja palkat.

178. Ulkomaisen työvoiman käyttöä valvoessaan tarkastajat arvioivat työsuhteiden vähimmäisvaatimusten täyttymistä eri näkökohdista, joita ovat muun muassa yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys. Jos työtä teetetään kohtuuttomasti työsuojelunäkökohtia lainkaan huomioimatta tai ihmisarvoa loukkaavissa oloissa, työntekijöiden voidaan katsoa olevan ihmiskaupan uhreja. Nämä uhrit ovat useimmiten ulkomaalaisia työntekijöitä. Suomessa on auttamisjärjestelmä ihmiskaupan uhreille. Ihmiskauppa on rikos, jonka tutkinta kuuluu poliisille.

179. Pimeän työn torjunta on osa kansallista ohjelmaa harmaan talouden torjumiseksi. Tähän sisältyy verkottunut yhteistyö sekä kansallisella että EU:n tasolla. Työsuojeluviranomaiset antavat sekä työntekijöille että työnantajille neuvoja ja ohjeita työn terveyteen ja turvallisuuteen sekä työsuhteen ehtoihin liittyvissä kysymyksissä. Käytössä on kansallinen puhelinpalvelu, johon tuli vuonna 2018 lähes 500 yhteydenottoa työsyrintään liittyvissä asioissa. Jos asiakkaan antamien tietojen perusteella on syytä epäillä, että työnantaja on rikkonut lakia, tarkastaja aloittaa valvontatoimenpiteet.

180. Syrjintää on valvottu tarkastuksissa, jotka ovat koskeneet ulkomaalaisten työntekijöiden oikeutta työhön. Tarkastusten perusteella asetettiin lähes 60 velvoitetta tapauksissa, joissa oli rikottu kieltoa syrjiä työpaikalla alkuperän, kielen tai kansallisuuden perusteella.

181. Työsuojeluviranomaisella on lakisääteinen velvollisuus ilmoittaa poliisille, jos valvonnan pohjalta on perusteltua epäillä työsyrintää. Vuonna 2018 työsuojeluviranomainen teki 21 ilmoitusta väitetystä työsyrintästä. Viidessä tapauksessa syrjintäperusteena oli alkuperä, kansalaisuus ja/tai kieli.

182. Ihmisoikeusliitto huomauttaa, että ulkomaalaisten marjanpoimijoiden asema on huono työoikeudellisesta näkökulmasta. Palkansaajakeskusjärjestöt toteavat, että marjanpoimijat eivät ole työsuhteessa Suomessa eikä heihin sovelleta kausityölakia. Työ- ja elinkeinoministeriö sekä ulkoministeriö ovat allekirjoittaneet aiesopimuksen useiden marjateollisuuden yritysten kanssa. Sopimuksen tarkoitus on parantaa ja yhdenmukaistaa toimintatapoja.

K20.

183. Työsuojeluviranomaisten tehtävänä on torjua työtapaturmia, ennaltaehkäistä ammattitauteja ja vähentää työstä työntekijöille aiheutuvia fyysisen ja henkisen terveyden haittoja.

Työsuojeluviranomaisille on lain mukaan ilmoitettava tietyistä vaarallisista töistä sekä todetuista ammattitaukeista ja vakavista työtapaturmista.

184. Työntekijällä on oikeus ainakin lakisääteiseen työterveyshuoltoon. Työnantajan on järjestettävä kaikille työntekijöilleen työterveyshuolto työntekijöiden lukumäärästä, työtehtävien laadusta ja työopimuksesta tai työtunneista riippumatta. Työnantajan on otettava työntekijöilleen lakisääteinen tapaturmavakuutus valitsemaltaan tapaturmavakuutusyhtiöltä. Tapaturmavakuutus korvaa tapaturmista ja ammattitaukeista aiheutuvat kustannukset ja ansionmenetykset. Työsuojeluviranomaiset valvovat näiden velvollisuuksien noudattamista. Työsuojeluviranomaiset myös tutkivat vakavat työtapaturmat ja ammattitaudit.

185. Työsuojeluviranomaiset valvovat yli 100 säännöksen ja määräyksen noudattamista. Työsuojeluviranomaisilla on käytävissä noin 400 henkilötyövuotta. Työsuojeluvalvontaa toteutetaan lähinnä työpaikkatarkastuksin. Vuonna 2018 suoritettiin yli 26 000 tarkastusta.

186. Työsuojeluviranomaiset suorittavat valvontatehtäväänsä riippumattomasti. Työsuojeluviranomaisille myönnetään vuosittain varat valtion budjetista. Työsuojeluviranomaisten tavoitteet sovitaan nelivuotisissa tulossopimuksissa.

187. Palkansaajakeskusjärjestöjen mukaan työterveyshuoltopalvelujen kattavuus on noin 90 prosenttia, mutta kattavuusvajetta on etenkin pienillä paikkakunnilla. Työsuojeluviranomaisten resurssit ovat viime vuosina pienentyneet, mikä näkyy tarkastusten määrässä. Suomen Yrittäjät huomauttaa, että monet työnantajat tarjoavat työntekijöilleen lain edellyttämää työterveyshuoltoa laajemmat terveydenhuoltopalvelut.

K21.

188. Lastensuojelulaki tarjoaa yhdenvertaisen pohjan lastensuojelutyölle ja kaikkia suojellaan taustasta riippumatta samoin periaattein. Lastensuojelupalveluja tarjottaessa kiinnitetään huomiota ensisijaisesti lapsen etuun ja tukea tarjotaan tarpeen mukaisesti kaikille. Lastensuojelulain muutos tuli ovimaan 1.1.2020 alkaen. Lakimuutos vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeutta hyvään kohteluun, huolenpitoon ja kasvatukseen. Lakimuutoksilla on muun muassa haettu selkeytystä tavanomaisen kasvatuksen ja perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten väliseen eroon. Muutosten painopiste on ennakkolisissa keinoissa, joiden avulla on tarkoitus ehkäistä haastavien tilanteiden syntyä sekä vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Lain toimeenpanoa tuettiin koulutuskierröksellä syksyllä 2019. Lailla tehostettiin myös valvontaa. Aluehallintovirastoihin on annettu lisäresursseja ja velvoite kuulla sijaishuollossa olevia lapsia tarkastuskäynneillä. Myös sosiaali- ja terveysministeriön sekä terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun ohjauksen resursseja on vahvennettu vuoden 2019 aikana. Syksyllä 2019 julkaistiin sijaishuollon laatukriteerit osana päivitettyä lastensuojelun laatusuosituksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella on käynnistetty sijoitettujen lasten kuulemista ja osallisuutta vahvistava ”kysy ja kuuntele” –hanke vuosille 2019-2021. Lisäksi sijaishuoltoa koskevaa sähköistä rekisteriä kehitetään terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen avulla.

189. Oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien tahojen toimintaa ja valvoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Valvontatehtävässään oikeuskansleri voi muun muassa selvittää ja nostaa esille havaitsemiaan hallintoon ja palvelujärjestelmiin liittyviä rakenteellisia kysymyksiä. Tässä tarkoituksessa

apulaisoikeuskansleri on tehnyt vuosina 2018-2019 valvontakäyntejä, jotka ovat kohdistuneet kuntien lastensuojeluntoimeen, kuntia lastensuojelussa ohjaaviin ja valvoviin aluehallintovirastoihin sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastoon.

190. Valvontakäynneillä saatujen tietojen mukaan lastensuojelujärjestelmässä havaittiin olevan rakenteellisia ongelmia. Yhtenä sellaisena tuli esille lastensuojelun sijaishuoltopaikkoja sekä kuntien lastensuojelua ohjaavien ja valvovien aluehallintovirastojen voimavarojen vähäisyys. Sama kysymys oli ollut esille jo aikaisemmin oikeuskanslerinvirastossa vuosina 2013-2015 ja kysymys valvovien aluehallintovirastojen voimavarojen turvaamisesta saatettiin oikeuskanslerin vuonna 2015 antamalla päätöksellä (OKV/4/50/2013) aluehallintovirastoa ohjaavien sosiaali- ja terveysministeriön sekä valtiovarainministeriön tietoon. Vuosien 2018-2019 valvontakäyntien seurauksena apulaisoikeuskansleri otti omasta aloitteesta tutkittavaksi erään aluehallintoviraston tilanteen lastensuojelua koskevien kanteluiden ruuhkautumisen vuoksi (OKV/8/50/2018). Kantelun käsittelyn aikana valtion vuoden 2019 lisätalousarvioon otettiin aluehallintovirastoille lisämääräraha, jonka avulla aluehallintovirastot saivat lisää henkilötyövuosia lastensuojelun ohjaukseen ja valvontaan.

191. Lastensuojelulain mukaista lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua tulee olla saatavilla kaikissa kunnissa. Myös turvapaikanhakijalapsille tulee tarjota lastensuojelulain mukaisia toimia. Lastensuojelulain mukaan laitoshoidtoa sijaishuoltona voidaan järjestää, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. Perhehoidon käyttö on lisääntynyt viime vuosina, mutta ei samassa suhteessa, kuin sijoitettujen lasten määrä on kasvanut. Yksi selittävä tekijä on se, että sijoitusten määrän kasvu on painottunut 13 vuotta täyttäneisiin ja sitä vanhempiin lapsiin, joita ei ole tarkoituksenmukaista sijoittaa perhehoitoon tai heille ei ole löydettävissä sijaisperheitä.

192. Lapsiasiainvaltuutettu huomauttaa, että lapsille ei ole olemassa lapsiystävällisiä menettelyjä heidän käyttäessään oikeusturvakeinoja. Ongelmana ovat myös kanteluiden ja valitusten pitkät käsittelyajat.

193. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri ovat kiinnittäneet huomiota lastensuojelun sijaishuollon valvonnan puutteellisiin henkilöresursseihin aluehallintovirastoissa. Lastensuojelun valvontaan aluehallintovirastoissa lisättiin hieman henkilötyövoimaa vuonna 2019, mutta valvontaresurssit ovat edelleen liian niukat. Se, ettei laillisuusvalvontaviranomaisten toimivalta kata toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvontaa, on suuri puute.

194. Sosiaali- ja terveysministeriö on 14.3.2019 asettanut lastensuojelun sijaishuollon kehittämistehtävään uudistamistyöryhmän. Työryhmä työskentelee 30.6.2020 asti.

195. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden, silloin kun se on lapsen edun mukaista. Avohuollon tukitoimien on kuitenkin oltava lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia, mahdollisia ja riittäviä: jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen kannalta tarkoituksenmukaisia, mahdollisia tai riittäviä, on lapsi otettava huostaan.

196. Lisäksi kiireellisissä tilanteissa, kun lapsi on välittömässä vaarassa, voidaan lapsi sijoittaa kiireellisesti sekä huostaanoton edellytysten täytyessä lapsi voidaan ottaa huostaan ja sijoittaa

sijaishuoltoon perhehoitoon tai laitoshuoltoon. Sijaishuoltopaikan valinnassa on lastensuojelulain mukaan otettava huomioon lapsen kulttuurinen, kielellinen ja etninen tausta.

197. Turvapaikanhakijalasten, joilla ei ole kotikuntaa Suomessa, osalta on mahdollista toteuttaa kiireellisiä sosiaalihuollon toimia, mikäli tarve edellyttää. Tällöin tulevat kysymykseen kiireellinen sijoitus ja muut kiireelliset tukitoimet, kuten taloudellinen tukeminen.

198. Ilman huoltajaa tulleille, oleskeluluvan saaneille alaikäisille tarjotaan asumismahdollisuutta asumisyksiköissä tai ryhmäperhekodeissa. Nämä lapset eivät Suomessa automaattisesti tule sijoitettaviksi sijaishuoltoon, vaan ensisijaisesti toimitaan kotoutumisen edistämistä annetun lain (1386/2010) mukaisesti.

199. Lastensuojelun sijaishuoltoon sijoittamien lasten valvonta on lapsen sijoittaneen kunnan, sijoituspaikan sijaintikunnan ja aluehallintoviraston vastuulla. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kuuluu valvoa, että lapsen sijaishuolto on lapsen edun mukaista ja lapsi saa tarvitsemansa palvelut. Lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto tekee valvonta- ja tarkastuskäyntejä sijaishuollon yksiköihin.

200. Saamenkielellä järjestettävien lastensuojelun palveluiden järjestäminen on haaste kunnille saamenkielisten sosiaalityöntekijöiden puutteen vuoksi. Lastensuojelun avohuollon palveluissa tilanne on hieman parempi, koska kunnat ovat onnistuneet rekrytoimaan esimerkiksi saamenkielisiä perhetyöntekijöitä. Saamenkielisiä sijaishuoltopaikkoja, joko perheitä tai lastensuojeluyksiköitä, ei ole saatavilla. Toisaalta Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan saamelaisalueilla ei ole suurta sijaishuollon tarvetta, eli sijaishuollossa on saamenkielisten kuntien alueilta alle 10 lasta ja heidän äidinkieltensä voi olla myös muu kuin saame.

201. Perhe- tai lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneiden henkilöillä on mahdollisuus saada turvakotipalvelua saamenkielellä Lapin ensi- ja turvakodilla. Ongelmana on pitkien välimatkojen tuottama saavutettavuusongelma. Saamenkielisiä kuntia lähinnä oleva turvakoti sijaitsee kaukaisimmillaan yli 400 kilometrin päässä.

202. Kansalaisjärjestöt toteavat, että lastensuojelupalveluiden henkilöstöresurssit ovat riittämättömät ja sijaishuollon valvonta puutteellista. Turvapaikanhakijalasten oikeus lastensuojelupalveluihin ei toteudu riittävällä tavalla.

K22.

203. Kohdissa 37-40 on kuvattu yleinen järjestelmä, jonka puitteissa tuki annetaan. Näiden lisäksi on mahdollista saada lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ensisijaisesti avohuollon tukitoimina. Kunnat voivat toteuttaa yleistoimivaltansa ja muiden lakisääteisten tehtäviensä puitteissa lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukemiseen tähtäviä toimenpiteitä.

204. Lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on kasvanut Suomessa 1990-luvulta alkaen. Lapsiperheiden köyhyys on yhteydessä vanhempien elämänhallinnan vaikeuksiin, sairastavuuteen, matalaan koulutukseen ja työttömyyteen. Suomessa on kuitenkin havaittavissa kuitenkin myös se, että yli puolessa köyhistä lapsiperheistä huoltaja on työssä. Lapsiperheiden saamien tulonsiirtojen menot olivat vuonna 2016 reaalisesti samalla tasolla kuin ne olivat vuonna 2000. Samalla ajanjaksolla lapsiperheiden palveluihin kohdistuvat menot kasvoivat reaalisesti

72%. Lapsiasiavaltuutettu otti köyhyysongelmaan laajasti kantaa vuosikirjassaan 2018 ja esitti lukuisia politiikkatoimia lapsiköyhyyden vähentämiseksi.

205. Pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella (2015-2019) toteutettiin sairausvakuutuksen päivärahojen vähimmäistason korotus. Perusturvan taso suhteessa elinkustannuksiin kuitenkin tosiasiallisesti laski, koska perusturvaan kohdistettiin täysimääräisesti indeksileikkauksia ja -jäädäyksiä. Samanaikaisesti toimeentulotuen perusosia on korotettu erillisillä lainsäädäntöhankkeilla vastaamaan elinkustannusten nousua. Lisäksi vuonna 2016 perusosia korotettiin siitä huolimatta, että indeksikehitys oli negatiivinen. Näin ollen viimesijaisen turvan taso on merkittävästi lähentynyt perusturvan tasoa.

206. Opintotukijärjestelmää on kehitetty siten, että opiskelijat ovat nyt oikeutettuja yleiseen asumistukeen ja lisäksi opintorahan tasoa on eri oppiasteilla yhdenmukaistettu. Lisäksi vähävaraisten perheiden nuoret voivat nykyisin saada opintorahan oppimateriaalilisää. Oppimateriaalilisä vähentää tarvetta täydentävän toimeentulotuen hakemiselle kunnista.

207. Edellisellä hallituskaudella mahdollistettiin kuntoutukseen pääsy ilman lääketieteellistä diagnoosia nuorille alle 29-vuotiaille toimintakyvyn arviointiin perustuen. Muutos mahdollistaa aiempaa laajemmalle joukolle oikeuden myös kuntoutusetuuksiin, mikä parantaa erityisesti matalan toimintakyvyn omaavien nuorten taloudellista asemaa ja tulee vähentämään jonkin verran tulottomien, erityisesti alle 25-vuotiaiden, määrää.

208. Uuden hallitusohjelman yhtenä tavoitteena on köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentäminen. Hallituksen tavoitteena on esimerkiksi uudistaa sosiaali- ja terveyspalveluita niiden parantamiseksi. Yhtenä keinona on erityisesti perustason palveluiden saatavuuden parantaminen. Hallitus on käynnistänyt sosiaali- ja terveyskeskusten kehittämissuunnitelman, jonka yhteydessä kehitetään myös sosiaalihuoltoa ja aikuissosiaalityötä. Uudistuksen yhteydessä on tarkoitus selvittää pitkään toimeentulotukea ilman ensisijaisia etuuksia saaneiden nuorten tilanteita, kehittää jalkautuvaa työtä ja asiakkaiden tavoittamisen kysymyksiä.

209. Hallitusohjelmassa yhtenä tavoitteena on myös lapsi- ja perheystävällisyyden edistäminen sekä lapsiperheiden palveluiden parantaminen ja toimeentulon turvaaminen. Perusturvaetuuksiin on tehty tasokorotus ja muun muassa lapsilisän yksinhuoltajalisää on korotettu 1.1.2020 alkaen.

210. Hallitus käynnistää myös sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen. Yhtenä syynä uudistukselle on perusturvan matala taso ja järjestelmän monimutkaisuus, jotka ovat kasvattaneet toimeentulotuen roolia. Uudistus valmistellaan parlamentaarisessa komiteassa kahden vaalikauden aikana. Myös toimeentulotukilakia on tarkoitus uudistaa mm. kehittämällä Kansaneläkelaitoksen ja kuntien välistä yhteistyötä.

211. Kansalaisjärjestöt huomauttavat, että perusturvaetuuksiin tehdyt leikkaukset ovat heikentäneet etuuksien varassa elävien asemaa ja siirtänyt yhä enemmän ihmisiä toimeentulotuen varaan.

K23.

212. Suomella on ollut erityisiä asunnottomuuden vähentämisen ja ennaltaehkäisyn ohjelmia vuosina 2008-2019. Ohjelmien aikana pitkäaikaisasunnottomuus on vähentynyt lähes 50 prosenttia ja asunnottomien määrä on laskenut muutamana peräkkäisenä vuotena. Ohjelmissa on

kaupunkien kanssa sovittu asunnottomille osoitettavien asuntojen määrästä. Vuosina 2008-2018 toteuma oli yli 7 000 asuntoa. Suomen asunnottomuusstrategia on perustunut vuodesta 2008 alkaen Asunto ensin -periaatteeseen: asunnottomalle pyritään järjestämään vakituinen asunto ja asumisen tueksi tarvittavat palvelut. Asuntolat on siten korvattu tuetulla vuokra-asumisella. Ensisuojia on enää muutamia koko maassa.

213. Sosiaalinen kuntoutus on laaja sosiaalihuollon palvelu. Asunnottomuus on yksi, muttei ainoa, mahdollinen sosiaalisen kuntoutuksen peruste. Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi muun muassa selvittämällä sosiaalista toimintakykyä ja kuntoutustarvetta, antamalla kuntoutusneuvontaa ja -ohjausta, valmentamalla arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan sekä ryhmätoiminnalla ja tuella sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin.

214. Suomen palvelurakenteessa ei ole varsinaisia ”sosiaalisia kuntoutuskeskuksia”, vaan tarvittava palvelukokonaisuus rakentuu asiakkaan ympärille sen mukaan, miten kunta on kyseiset lakisääteiset palvelut, kuten sosiaalisen kuntoutuksen tai asumispalvelut, järjestänyt ja miten niitä on tosiasiallisesti saatavilla.

215. Viime hallituskaudella (2015-2019) muutettiin sosiaalihuoltolakia niin, että Kansaneläkelaitos korvaa kunnille tai kuntayhtymille kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden hätämajoituspalvelun täysimääräisesti.

216. Kuntaliitto toteaa, että asunnottomuuden uhka on todennäköisesti jonkin verran kasvanut johtuen ongelmista liittyen perustoimeentulotuen siirtymiseen Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi. Ehkäisevän toimeentulotuen kustannukset vuokravelkoihin ovat kasvaneet siirron jälkeen.

217. Kansalaisjärjestöt ovat nostaneet esille muun muassa naisten ja kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden asunnottomuuden. Naisten suhteellinen osuus asunnottomista on kasvanut viime vuosina. Vuonna 2015 tehdyt lakimuutokset ovat johtaneet siihen, että yhä useampi kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut henkilö oleskelee Suomessa ilman laillista oleskeluoikeutta. Tämä on lisännyt hätämajoituksen tarvetta.

K24.

218. Iäkkäiden palvelujärjestelmää on viime vuosina kehitetty voimakkaasti. Tarkoitus on parantaa iäkkäiden henkilöiden mahdollisuutta saada laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja sekä ohjausta muiden tarjolla olevien palvelujen käyttöön yksilöllisten tarpeittensa mukaisesti ja riittävän ajoissa silloin, kun hänen heikentynyt toimintakykynsä sitä edellyttää.

219. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012, ns. vanhuspalvelulaki) tuli voimaan 1.7.2013. Lain tarkoituksena on erityisesti varmistaa oikea-aikainen palvelujen piiriin pääsy sekä riittävät ja tarpeen mukaiset palvelut. Palvelut perustuvat palvelutarpeisiin ja niiden selvittämisestä, arvioinnista ja myöntämisestä on säädetty laissa.

220. Vuonna 2019 saaduissa palautteissa tuli esiin ympärivuorokautisen hoidon heikentynyt laatu. Valvontaviranomaisten näkemyksen mukaan epäkohtien taustalla on pääosin riittämättömät henkilöstöresurssit sekä puutteet henkilöstön osaamisessa. Näiden puutteiden korjaamiseksi on

käynnistetty vanhuspalvelulain uudistaminen ja henkilöstömitoituksen säätämistä koskeva säännös on tarkoitus saada lakiin kevään 2020 aikana. Lakiin tullaan tekemään myös muita muutoksia, joilla turvataan iäkkäiden oikeutta tarpeen mukaisiin palveluihin.

221. Iäkkäiden oikeuksista on säädetty eri laeissa, mukaan lukien perustuslaissa, ja useissa palveluja koskevissa erityislaeissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön koulutukseen sisältyvät keskeistä lainsäädäntöä koskevat opinnot. Iäkkäiden palveluihin suuntautuvissa tutkinnoissa paneudutaan syvällisemmin iäkkäitä koskevaan lainsäädäntöön ja ohjeistukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi vanhustyön osaamisalalle suuntaava lähihoitajakoulutus ja geronomin ammattikorkeakoulututkinto.

222. Muutoksista lainsäädäntöön tai lakien soveltamista koskevista ohjeistuksista järjestetään koulutustilaisuuksia ja niistä tiedotetaan ammattilaisille.

223. Vuosina 2016-2019 toteutettiin hallituksen kärkihanke, jossa uudistettiin kotihoidon sekä omais- ja perhehoitajien palveluja entistä yhdenvertaisemmiksi ja paremmin koordinoituiksi. Uudistuksessa luotiin malleja iäkkäiden alueellisille palvelukokonaisuuksille, joissa on sovitettu yhteen heille suunnatut palvelut.

224. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tuottaa joka toinen vuosi Vanhuspalvelujen tila - katsauksen, joka tukee muun muassa kuntia tiedolla johtamisen näkökulmasta ikääntyneiden palvelujen kehittämisessä.

225. Oikeusasiamiehen kansliaan on lisätty määrärahoja ikäihmisten oikeuksien valvontaan ja edistämiseen. Lisäksi hallitusohjelman mukaan perustetaan vanhusasiainvaltuutetun tehtävä ja toimisto.

226. Lapin aluehallintovirasto myöntää vuosittain saamelaiskäräjille sosiaali- ja terveysministeriön päätöksen perusteella valtionavustusta 480 000 euroa käytettäväksi saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseen. Valtionavustus kohdentuu erityisesti vanhusväestöön, mutta myös mielenterveyskuntoutujien, vammaisten ja lapsiperheiden tarpeisiin. Valtionavustusta on käytetty käyttötarkoituksensa mukaisesti kaikilla saamenkielillä tuotettavien sosiaali- ja terveystalveluiden kustannuksiin.

227. Valtionavustus on edesauttanut saamelaisen alkuperäiskansan kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutumista saamelaisten kotiseutualueella. Määrärahalla järjestettävien palvelujen tuottamistavoissa ja sisällöissä on pystytty ottamaan huomioon saamelaisen asiakkaan kulttuurisia erityistarpeita.

228. Ahvenanmaan iäkkäitä henkilöitä koskeva maakuntalaki hyväksyttiin syyskuussa 2019. Laki edellyttää muun muassa, että iäkkäille henkilöille tulee tarjota sosiaalihuolto-, terveys- ja sairaanhoitopalveluja riittävässä laajuudessa ja että heidän itsemääräämisoikeutensa tulee taata ja sitä aktiivisesti vahvistaa. Laki sisältää sosiaalipalvelujen takuun ja velvollisuuden ilmoittaa toimivaltaisille viranomaisille iäkkäistä henkilöistä, jotka ovat ilmeisen kykenemättömiä huolehtimaan itsestään ja jotka tarvitsevat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

229. Kansalaisjärjestöt tuovat esiin, että omaishoidon tuen ehdot ja saatavuus vaihtelevat kunnittain. Palveluasumisen paikkoja ei ole riittävästi tai asumisen kustannukset ovat liian korkeat.

K25.

230. Hallitus on käynnistänyt sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen valmistelun, jossa otetaan huomioon edellisten vaalikausien valmistelu ja perustuslailliset reunaehdot. Uudistuksen keskeisimpinä tavoitteina on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja ja parantaa sosiaali- ja terveyspalvelujen laatua ja saatavuutta. Samalla pystytään hillitsemään kustannusten kasvua.

231. Uudistuksen peruseriaatteet ovat seuraavat:

- Itsehallinnollisia maakuntia on 18, ja niiden rahoitus perustuu pääosin valtion rahoitukseen. Maakuntien toiminnasta, taloudesta ja hallinnosta säädetään erillisellä lailla. Alueiden päätöksenteosta vastaavat suorilla vaaleilla valitut valtuutetut.
- Maakunnat suorittavat osan tehtävistään yhteistyössä muiden maakuntien kanssa. Erityistason palveluiden turvaamiseksi muodostetaan viisi yhteistoiminta-aluetta. Alueet pohjautuvat voimassaoleviin erityisvastuualueisiin
- Maakunnat tuottavat palvelut pääosin julkisina palveluina. Yksityinen ja kolmas sektori toimivat täydentävinä palveluiden tuottajina. Kolmannen sektorin järjestöjen roolia hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä vahvistetaan.
- Alueelliset erityispiirteet otetaan uudistuksessa huomioon mahdollisuuksien mukaan. Hallitus selvitti vuonna 2019 Uudenmaan, pääkaupunkiseudun tai Helsingin alueen erilliskorjausten yhteistyössä alueen kaupunkien ja kuntien kanssa.
- Valtionohjausta vahvistetaan tavoitteena parantaa järjestelmän laatua ja kustannustehokkuutta sekä yhdenvertaista pääsyä sosiaali- ja terveyspalveluihin. Ohjauksen perustana on hyvin toimiva tiedonhallintajärjestelmä. Sosiaali- ja terveysministeriö ja maakunnat valvovat yhdessä sosiaali- ja terveystarpeiden ja -palvelujen kehittymistä.
- Yksi uudistuksen kulmakivistä on palvelujen parempi yhteensovittaminen. Sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä perus- ja erityistason palveluiden kiinteä yhteensovittaminen varmistaa sen, etteivät palvelut pirstoudu. Eri ammattilaisten saumaton yhteistyö parantaa palveluiden laatua.
- Asiakkaiden yhdenvertaisten palveluiden turvaamiseksi ja itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi kehitetään palvelusetelit ja henkilökohtaiset budjetit. Kotiin vietäviä palveluja lisätään jatkamalla digitaalisten ja etäpalveluiden kehittämistä tavoitteena palveluiden saavutettavuuden parantaminen.

232. Osana uudistusta sosiaali- ja terveysministeriö suunnittelee parhaillaan ohjelmaa, jolla kehitetään tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksia. Ohjelman tavoitteena on vahvistaa perustason palveluja, parantaa palvelujen yhteensovittamista ja vahvistaa ihmisten luottamusta julkisiin sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin. Sosiaali- ja terveyskeskusten kehittämisen myötä terveydenhuoltopalvelujen painopiste siirtyy erityishoidosta perusterveydenhuoltoon. Palvelujen saatavuutta parannetaan lyhentämällä enimmäisodotusaikaa ei-kiireelliseen perusterveydenhuoltoon siten, että pääsy on järjestettävä 7 päivässä.

233. Sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän uudistus toteutetaan vaiheittain. Itsenäiset alueet mahdollistavat vähittäisen siirtymisen monialaisiin maakuntiin. Tämä valmistellaan parlamentaarisisessa menettelyssä vuoden 2020 loppuun mennessä. Selvityksessä kartoitetaan, mitkä kuntien, kuntayhtymien ja valtion tehtävät siirretään maakunnille. Hallitus valmistelee tarvittavan lainsäädännön, kun parlamentaarinen työ on saatu päätökseen.

234. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus toteutti vuonna 2017 selvityksen romanilasten ja romaniperheiden palvelujen kehittämistarpeista. Selvityksessä koottiin olemassa olevaa tietoa romanilasten, nuorten ja perheiden palveluiden nykytilasta sekä tunnistettiin romaniväestön osalta vahvuuksia sekä erityishaasteita ja kehittämiskohtia palveluissa. Yksi selvityksen lopputuloksista oli, että sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetustoimen työntekijät tarvitsevat oman ammattitaitonsa tueksi ymmärrystä, tietoa ja taitoa romaniasioissa.

235. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus toteutti sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta vuonna 2018 selvityksen, jonka kohteena oli romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämis-, tutkimus- ja koulutustoiminta. Hankkeessa selvitettiin muun muassa romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämistoiminnan vastuutahot ja pyrittiin vakiinnuttamaan toiminta saattamalla se sosiaali- ja terveysalan kansallista kehittämistä koskevan sääntelyn piiriin.

236. Aikuisella turvapaikanhakijalla on oikeus saada kiireellistä ja välttämätöntä terveydenhoitoa. Äitiysneuvolapalvelut kuuluvat välttämättömään terveydenhuoltoon. Alaikäiselle turvapaikanhakijalle kuuluvat samat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kuin kunnan asukkaalle. Sosiaali- ja terveysministeriö on ohjeistanut kuntia turvapaikanhakijoiden oikeudesta terveyspalveluihin muun muassa 9.2.2016 ja 23.8.2017 kunnille lähettämässään kirjeissä. Pakolaisilla on oikeus saada samat sosiaali- ja terveyspalvelut kuin kunnan asukkaat saavat. Pääministeri Marinin hallitusohjelman mukaan välttämätön hoito turvataan kaikille paperittomille.

237. Ahvenanmaan maakunnan terveys- ja sairaanhoitoviranomainen on palkannut projektityöntekijän, joka vastaa kotoutumisasioista AMIF-projektissa En säker hamn. Projektin tarkoitus on parantaa terveydenhuollon palveluja ja taitoja, jotta kiintiöpakolaisten erityistarpeet pystytään ottamaan paremmin huomioon.

Palkansaajakeskusjärjestöt huomauttavat, että niin sanottujen paperittomien henkilöiden oikeus kiireettömiin terveydenhuoltopalveluihin vaihtelee kunnittain. Vapaaehtoistyöllä toimiva Global Clinic tarjoaa muutamissa kaupungeissa rajoitetusti maksuttomia palveluja paperittomille.

K26.

238. Koulujen opetussuunnitelmien terveystieto-oppiaineen seksuaaliterveyteen liittyvät sisällöt tavoittavat Suomessa kaikki lapset ja nuoret. Terveystieto-oppiaineen tarkoituksena on jakaa tietoa kattavasti kaikille riippumatta lasten perheiden taustasta.

239. Koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon sisältyy seksuaaliterveyden edistäminen. Opiskeluterveydenhuolto kattaa lisäksi seksuaaliterveyttä edistävät palvelut laajasti. Lainsäädännöllä varmistetaan, että nämä palvelut ovat kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden saavutettavissa.

240. Kunnan on järjestettävä alueensa asukkaille ehkäisyneuvontaa ja muita seksuaali- ja lisääntymisterveyttä edistäviä palveluja. Nämä ehkäisy- ja perhesuunnitteluneuvolapalvelut ovat terveyskeskuksissa, jolloin palvelut kaikkien saavutettavissa. Kuntien palvelujen laajuudessa kuitenkin huomattavia eroja.

241. Ahvenanmaan maakunnassa kouluterveydenhuolto, äiti- ja lapsiterveys, perhesuunnitteluneuvonta alle 25-vuotiaille ja kohdunkaulan syövän seulonta ovat ilmaisia.

242. Äitiysneuvolan palvelut ovat kaikkien saatavilla, ja niitä käyttää 99,4% raskaana olevista naisista.

243. Nykyinen hallitusohjelma (2019-2023) sisältää kokeilun maksuttomasta ehkäisystä alle 25-vuotiaille vuodesta 2021 alkaen. Alueelliset erot raskauden keskeytysten määrissä ovat Suomessa merkittävät ja keskeytykset ovat yleisimpiä vähemmän koulutettujen väestöryhmissä. Maksuttoman ehkäisyn tarjoaminen alle 25-vuotaille tasaa terveys- ja hyvinvointieroja valtakunnallisesti.

244. Vammaisilla henkilöillä on oikeus päättää omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. He tarvitsevat yhdenvertaista ja asiantuntevaa seksuaalikasvatusta ja seksuaaliterveyspalveluja päätöksentekonsa perusteeksi. Kansallisessa seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelmassa (2014-2020) kiinnitetään erityistä huomiota vammaisten ikätasoiseen seksuaalikasvatukseen sekä yhdenvertaiseen seksuaaliterveyspalvelujen saatavuuteen. Koska vammaiset henkilöt saattavat altistua seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaaviin toimiin, olennaisia seksuaalikasvatuksen osa-alueita ovat seksuaalisen itsemääräämisen ja turvataitojen koulutus seksuaalisen väkivallan ehkäisemiseksi. Toimintaohjelman mukaan kuntien ja kuntayhtymien on huolehdittava muun muassa siitä, että kuntalaisten käytössä on seksuaalineuvojen palveluja ja seksuaaliterveyteen liittyvän materiaalin saatavuudesta esimerkiksi pistekirjoituksena, äänitteinä tai selkokielisenä.

245. Vammaisia henkilöiden palvelujen tarvetta kartoitettaessa otetaan huomioon vammaisuuden mahdollisesti aiheuttama lisäpalvelujen ja -tukitoimien tarve, ja tarjolla olevista palveluista ja tukitoimista tiedotetaan aktiivisesti. Kunnilla ei ole erityispalveluita vammaisille henkilöille lisääntymisterveyteen liittyvissä asioissa. Huono-osaisten ja syrjäytyneiden ryhmien naisille ja tytöille ei ole erityispalveluja, vaan heidät ohjataan normaalipalvelujen piiriin. Monet suurimmat kaupungit ovat aloittaneet maksuttomien ehkäisyvälineiden jakamisen kaikille nuorille.

246. Kansalaisjärjestöt huomauttavat, että vammaiset naiset eivät saa riittävästi tietoa seksuaali- ja lisääntymisterveydestä ja kiinnittävät huomiota paperittomien naisten tarpeeseen seksuaali- ja lisääntymisterveyden palveluihin.

K27.

247. Opetus- ja kulttuuriministeriö on vahvistanut yhdenvertaisuutta koulutuksessa vuodesta 2009 myöntämällä koulutuksen järjestäjille rahoitusta luokkakokojen pienentämiseen. Koulutuksen järjestäjät voivat käyttää määrärahat eri tavoin. Rahoitusta on annettu sellaisilla alueilla sijaitseville kouluille, joilla työttömyysaste on suuri ja koulutustaso alhainen ja joilla asuu paljon ihmisiä, joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi. Tavoitteena on tarjota kaikille oppilaille ja opiskelijoille samat mahdollisuudet menestyä opinnoissaan heidän taustastaan ja

lähtökohdistaan riippumatta. Vuonna 2019 rahoitus ulotettiin koskemaan myös varhaiskasvatusta sosioekonomisesti haasteellisilla alueilla.

248. Joustavan perusopetuksen (JOPO) tavoitteena on perusopetuksen päättötodistuksen saaminen ja jatkokoulutukseen hakeutuminen. Oppilasasioissa tehdään tiivistä yhteistyötä työelämän sekä mm. nuorisotyön, kouluterveydenhuollon ja oppilaanohjaajan kanssa.

249. Joustava perusopetus järjestetään 8-12 oppilaan ryhmässä ja se on tarkoitettu pääasiassa 9. luokkien oppilaille. Opetuksessa noudatetaan perusopetuksen opetussuunnitelmaa. Jokaiselle oppilaalle laaditaan yksilöllinen oppimissuunnitelma ja tarvittaessa henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Joustavan perusopetuksen luokka ei ole erityisluokka, eikä opetus ole erityisopetusta, vaan joustava perusopetus on eräs yleisopetuksen muoto, jolla pyritään ehkäisemään koulupudokkuutta ja edistämään oppilaan kykyjen mukaista suoriutumista koulussa.

250. Perusopetuslain (628/1998) nojalla kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille perusopetusta sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta. Tämä koskee myös turvapaikanhakijoita. Sen sijaan varhaiskasvatuksen järjestäminen ei ole lakisääteinen velvollisuus.

251. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, maahanmuuttajataustaiset oppilaat, toimintarajoitteiset sekä sijaishuollossa olevat lapset voivat huonommin koulussa kuin oppilaat keskimäärin. He myös kokevat enemmän toistuvaa koulukiusaamista ja fyysistä väkivaltaa sekä syrjivää kiusaamista. Kyselyn mukaan he kokevat oppilashuollon palvelujen olevan vaikeammin saavutettavissa kuin oppilaat keskimäärin. Myös romanilapset kokevat edelleen syrjiviä asenteita koulussa.

252. Perusopetus pyritään lähtökohtaisesti järjestämään lapsen asuinkunnassa lähellä lapsen elinympäristöä. Suomessa opetus toteutetaan sitovan kansallisen opetussuunnitelman pohjalta. Lisäksi opetuksen järjestämistä ohjaa useat suunnitelmat, joilla ehkäistään kiusaamista ja syrjintää sekä edistetään oppimista ja tasa-arvoa.

253. Esi- tai perusopetukseen osallistumisessa ei ole havaittu mitään eroa suomalais- ja saamelastaustaisten lasten välillä.

254. Kansalaisjärjestöt tuovat esiin, että vammaisten lasten opetuksen järjestämisessä on kuntakohtaisia eroja.

K28.

255. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi toukokuussa 2018 Utsjoen kunnalle rahoituksen saamen kielten etäopetushankkeeseen vuoden 2020 loppuun asti. Etäyhteyksiä hyödyntävä opetus mahdollistaa inarin-, koltan- ja pohjoissaamen opiskelemisen riippumatta oppilaan asuinpaikkakunnasta.

256. Etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta kehitetään turvaamaan erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettava saamen kielen opetus. Etäyhteyksiä hyödyntävää saamen kielen opetusta tarjotaan niihin kuntiin, joilla ei ole edellytyksiä järjestää lähiopetusta. Etäyhteyksiä hyödynnetään soveltuvin osin myös saamenkielisen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa. Tarkoitus on hankkeen avulla luoda käytäntöjä, joilla saamen kielten opetus koko

maassa saataisiin pysyväksi toiminnaksi. Lukuvuonna 2018-2019 yhteensä 52 perusopetuksen oppilasta sai 2 viikkotuntia perusopetusta täydentävää saamen kielten opetusta ja oppilasmäärä tulee kasvamaan lukuvuonna 2019- 2020. Seitsemän uutta opetuksen järjestäjää tulee mukaan hankkeeseen.

257. Saamenkielisen opetuksen suurin ongelma tällä hetkellä on, että opettajia ei ole riittävästi. Ketterä korkeakoulu -hanke tarjoaa opettajan kelpoisuuteen kuuluvia opintoja niille, jotka opettavat tai haluavat tulevaisuudessa opettaa saamen kieliä tai saamen kielillä. Hankkeessa voi suorittaa inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kielen perus- ja aineopinnot, kirjallisuuden perusopinnot sekä opettajan pedagogiset opinnot. Oulun yliopiston Giellagas-instituutin ja kasvatustieteiden tiedekunnan yhteinen Ketterä korkeakoulu –hanke tekee yhteistyötä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen, Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston sekä saamelaisalueen kuntien kanssa.

258. Lapin aluehallintovirasto on omalta osaltaan täydennyskouluttanut alueen opettajia ottamaan huomioon moninaisuuden ja edistämään kulttuurien keskinäistä kunnioitusta oppilaitoksissa. Myös Lapin yliopisto on ottanut saamelaiskulttuurin huomioon sekä opettajien perus- että täydennyskoulutuksessa.

259. Saamelaiskäräjät vastaa Suomessa saamenkielisen oppimateriaalin suunnittelusta, valmistamisesta ja jakelusta. Saamelaiskäräjät saa vuosittain 500 000 euron määrärahan tätä työtä varten. Määrärahalla pyritään tuottamaan materiaalia kaikilla kolmella saamen kielellä, kaikille koulutusasteille sekä äidinkielisille, kieltä elvyttävillä ja saamea vieraana kielenä oppiville oppilaille.

260. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että varat ovat riittämättömät. Saamelaiskäräjät katsoo, että elvytystyö etenee saamen kielten uhanalaiseen tilanteeseen nähden liian hitaasti.

261. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen vuonna 2016 toteuttaman selvityksen mukaan saamen kielet, erityisesti inarinsaame ja koltansaame, ovat uhattuina. Tätä osoittaa oppilaiden pieni määrä. Tilanne on tämän jälkeen kohentunut jonkin verran ainakin inarinsaamen osalta, koska viraston rahoittamaan opetukseen osallistuu tällä hetkellä enemmän inarinsaamenkielisiä oppilaita kuin lukuvuonna 2015–2016.

262. Vuonna 2018 ja 2019 on myönnetty 240 000 euroa valtionavustusta saamenkielisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen saamelaisten kotiseutualueella. Rahoitus on suurempi kuin edellisvuosina. Saamelaiskäräjät jakavat summan kotiseutualueen kunnille saamenkielisen varhaiskasvatuksen varmistamiseksi.

263. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää erikseen rahoitusta niin sanottua kielipesätoimintaa varten saamelaiskäräjille, joka jakaa sen edelleen suoraan kunnille. Kielipesien avulla elvytetään ja tuetaan lähinnä kielensä menettäneiden perheiden lasten kielenoppimista. Näitä kielipesiä on tällä hetkellä Sodankylässä, Rovaniemellä, Helsingissä ja Inarissa.

264. Opetus- ja kulttuuriministeriö on 6.2.2020 asettanut saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän. Työryhmän tehtävänä on tarkastella saamenkielisen varhaiskasvatuksen, saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan, saamelaisopetuksen ja -koulutuksen tilaa sekä tehdä tarvittavia esityksiä. Työryhmän tulee tehdä esityksiä muun muassa saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen, koulutuksen, varhaiskasvatuksen sekä saamelaisten

kulttuuri- ja kielipesätoiminnan kehittämisestä ja saatavuuden vahvistamisesta, sekä opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön saatavuudesta. Lisäksi työryhmän tulee tehdä esityksiä saamenkielisen oppimateriaalin saatavuudesta, saamen kielten, saamelaisten historian ja kulttuurin tunnettavuuden lisäämisestä sekä Pohjoismaisen kouluyhteistyön vahvistamisesta saamelaisopetuksessa. Työryhmä tekee esityksiä myös saamenkielisten sosiaali- ja terveystalouden henkilöstön koulutustarpeista. Työryhmän toimikausi kestää vuoden 2020 loppuun.

265. Lapin aluehallintovirasto on myöntänyt vuosina 2017–2019 vuosittain noin 2,3 miljoonaa euroa valtionavustusta saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämiseen saamelaisten kotiseutualueella. Opetus ja siihen käytettävä tuntimäärä ovat lisääntyneet jonkin verran aikaisempiin vuosiin verrattuna. Opetuksen piirissä oli kevätlukukaudella 2019 yhteensä 568 saamen kielellä tai saamea valinnaisaineena opiskelevaa oppilasta.

266. Myös saamelaisen varhaiskasvatuksen haasteena on koulutetun saamenkielisen henkilökunnan puute. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta on järjestänyt saamen kielen ja kulttuurin erityistarpeet huomioivan lastentarhanopettajakoulutuksen Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa. Koulutuksen järjestämisessä olivat mukana saamelaiskäräjät, Oulun yliopiston Giellagas-instituutti ja Saamelainen korkeakoulu. Koulutus käynnistyi joulukuussa 2016 ja se päättyi toukokuussa 2019. Koulutuksesta valmistui kymmenkunta lastentarhanopettajaa, mikä paransi tilannetta.

K29.

267. Perustuslain 17 §:n mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Valtioneuvosto antoi joulukuussa 2012 periaatepäätöksen kansalliskielistrategiasta. Kyseessä oli valtioneuvoston ensimmäinen kielistrategia, joka ilmaisi hallituksen tahdon kahden elinvoimaisen kansalliskielen, suomen ja ruotsin, säilyttämiseen pitkälle tulevaisuuteen ja keräsi yhteen tarvittavia konkreettisia toimia tämän tavoitteen saavuttamiseksi.

268. Marraskuussa 2015 asetettiin Kansalliskieliverkosto, jonka tehtävänä oli laatia Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, jolla täytöntöönpannaan pitkän aikavälin toimenpiteet. Toimenpiteiden tavoitteena oli muun muassa parantaa viranomaisten tietoisuutta kielellisistä oikeuksista ja niistä syntyvistä velvoitteista, parantaa kielellisten oikeuksien huomioimista lainvalmistelussa, edistää ruotsinkielisten palveluiden saatavuutta sekä kielellisten oikeuksien huomioimista palveluiden järjestämisessä. Toukokuussa 2019 julkaistiin Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportti, jossa vastuuministeriöt ovat kuvanneet lyhyesti, miten tavoitteita ja toimenpiteitä on toteutettu.

269. Uuden hallitusohjelman mukaan laaditaan uudistettu kansalliskielistrategia, joka turvaa kaikkien oikeuden saada palvelua kansalliskielillä ja parantaa kieli-ilmapiiriä. Lisäksi laaditaan kielipoliittinen ohjelma, jossa otetaan huomioon muut Suomessa puhutut kielet, erityisesti saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakielet.

270. Valtioneuvosto antaa kerran hallituskaudessa eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta jossa käsitellään kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä. Hallituksen kertomuksessa 2017 käsiteltiin muun muassa Suomessa vallitsevat

kielioloja, kieli-ilmapiiriä sekä kielellisten oikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa ja esitetään jokaisesta temasta keskeisiä huomioita, joissa tuodaan esiin kehittämisehdotuksia ja teemaan liittyviä keskeisiä haasteita. Huomioita on pyritty jalkauttamaan eri hallinnonaloille.

271. Oikeusministeriössä on lisäksi julkaistu lokakuussa 2018 seurantajärjestelmä kielellisten oikeuksien seurantaindikaattoreista. Indikaattoreita sovelletaan suomen- ja ruotsinkielisiin, saamenkielisiin ja viittomakielisiin sekä mahdollisuuksien mukaan myös muihin kieliryhmiin. Indikaattoreita tullaan käyttämään kielellisten oikeuksien ja kansallisen kielipolitiikan seurannassa sekä työkaluna kielipolitiikkaan liittyvissä päätöksenteossa eri tahojen toimesta. Oikeusministeriö tulee julkaisemaan verkkosivuillaan sähköisen verkkoalustan, jonne päivitetään tietoja kielellisten oikeuksien seurantaindikaattoreista kieliryhmien osalta.

272. Lisäksi oikeusministeriö on julkaissut esitteitä ja YouTube-videoita kielellisistä oikeuksista sekä pyrkinyt lisäämään viranomaisten tietoisuutta kielellisistä oikeuksista.

273. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkittamis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Vuonna 2015 voimaan tuli viittomakielilaki (359/2015), joka asettaa viranomaisille velvollisuuden edistää viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Viittomakielilalla pyritään myös lisäämään viranomaisten tietoisuutta viittomakielistä sekä viittomakieltä käyttävistä kieli- ja kulttuuriryhmänä. Tarkemmat säännökset esimerkiksi viittomakieltä käyttävien oikeudesta saada tulkkipalveluita ovat edelleen eri hallinnonalojen lainsäädännössä.

274. Oikeusministeriö on vuodesta 2015 lähtien asettanut tietyksi määräajaksi kerrallaan viittomakielen yhteistyöryhmän, jonka tehtävänä on ollut käsitellä valtioneuvoston piirissä ajankohtaisia viittomakieleen liittyviä asioita, varmistaa hyvää tiedonkulkua keskeisten toimijoiden välillä sekä lisätä eri toimijoiden tietoisuutta viittomakielilaista ja seurata sen toteutumista. Edellisen yhteistyöryhmän toimikausi päättyi vuoden 2018 lopussa ja uusi on asetettu toukokuussa vuoden 2020 loppuun saakka. Yhteistyöryhmässä on edustettuina keskeisten ministeriöiden lisäksi keskeiset järjestöt sekä Kuntaliitto.

275. Tällä hallituskaudella perustetaan laaja-alainen viittomakieliasian neuvottelukunta arvioimaan viittomakielilain ja viittomakielisten perusoikeuksien sekä yhdenvertaisuuden toteutumista. Lisäksi selvitetään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön päivitystarpeet viittomakielilain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaiseksi sekä jatketaan suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelmaa. Lisäksi hallitusohjelmaan on kirjattu valtiollisen sovintoprosessin käynnistäminen kuuroihin kohdistuneista oikeudenloukkauksista.

276. Hallitusohjelman mukaan hallitus kunnioittaa ja edistää kaikkien saamelaisten ja saamelaisryhmien kielellisten kulttuuristen oikeuksien toteutumista ottaen huomioon kansainväliset sopimukset. Osana tätä työtä selvitetään ILO 169 –sopimuksen ratifioinnin edellytyksiä ja jatketaan työtä saamelaiskäräjälain uudistamiseksi. Saamelaiskäräjälaki on joiltain osin jo vanhentunut. Uudistamistyössä on tarpeen ottaa huomioon kansainvälisoikeudellinen kehitys.

277. Pääministeri Juha Sipilän hallitus (2015-2019) päätti yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa käynnistää sovintoprosessin. Hallitus, saamelaiskäräjät ja Nellim-Keväjärvien alueen sekä Näätämon alueen koltthaneuvostot ovat hyväksyneet ehdotuksen totuus- ja sovintokomissioksi. Komissio on tarkoitus asettaa keväällä 2020. Hallitusohjelmaan on myös kirjattu saamen kielipesille annettavan tuen vahvistaminen laajentuneita tarpeita vastaavaksi.

278. Lapin aluehallintovirasto myöntää vuosittain valtionavustusta saamenkielisten lasten ja nuorten harrastustoimintaan. Kielen lisäksi näissä hankkeissa otetaan huomioon kulttuuriset erityispiirteet, saamelainen kasvatuskäsitys ja perinteisten elinkeinojen merkitys nuoren kasvulle ja identiteetille. Esimerkiksi tällä hetkellä on meneillään kaksi hanketta: saamenkielisen harrastustoiminnan hanke sekä saamenkielisen digitaalisen nuorisotyön hanke.

279. Saamelaisen poronhoidon erityissuojeluun liittyvistä toimista säädetään poronhoitolaissa. Saamelaisten kotiseutualueella on väljemmät säännökset porojen laiduntamisesta. Poronhoitolain mukaista aitaamisvelvollisuutta tai kieltoa päästää poroja puutarhoihin, vakinaisten asuntojen pihoihin tai muille erityiseen käyttöön otetuille alueille ei sovelleta saamelaisten kotiseutualueella.

280. Saamelaisia koskevissa asioissa viranomaisten yleisen neuvotteluvollisuuden lisäksi poronhoitolaissa säädetään, että suunnitelluissa valtion maita koskevia, poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavia toimenpiteitä valtion viranomaisten on neuvoteltava asianomaisen paliskunnan edustajien kanssa.

281. Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetukilaisissa (986/2011) on velvoite kiinnittää erityistä huomiota saamelaisten mahdollisuuksiin alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää kulttuurimuotoonsa kuuluvia elinkeinoja saamelaisten kotiseutualueella. Kolttalaisissa (253/1995) säädetään kolttsaamelaisen kulttuurin ja elinkeinojen edistämisestä.

282. Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa on edelleen haasteita. Vihapuhe saamelaisia ja Saamelaiskäräjiä kohtaan on lisääntynyt viime aikoina erityisesti sosiaalisessa mediassa, mikä vaikuttaa saamelaisten haluun ilmaista identiteettiään. Saamelaista poronhoitoa ei ole Saamelaiskäräjien yrityksistä huolimatta riittävällä tavalla tunnustettu suomalaisessa lainsäädännössä.

283. Saamelaiskäräjät pitää totuus- ja sovintoprosessia (katso kohta 277) myönteisenä kehityksenä. Saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto on pyrkinyt toimissaan reagoimaan saamelaisnuorten kohtaamaan kiusaamiseen ja syrjintään ja poistamaan stereotyyppioita muun muassa lisäämällä tietoa suomalaisessa yhteiskunnassa.

284. Suomen evankelisluterilainen ja ortodoksinen kirkko ovat kääntäneet kirjallisuutta saamelaiskielille ja järjestäneet toimintaa muun muassa saamelaiskielillä ja romanikielillä. Ortodoksinen kirkon omissa opinnoissa on mahdollista suorittaa koltan kielen perusopinnot.

K30.

285. Suomi on toiminut aktiivisesti avoimen tieteen ja tutkimuksen edistämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön johtamissa hankkeissa on luotu pohja monitoimijaiselle ja –alaiselle avoimen tieteen yhteistyölle.

286. Avoin tiede ja tutkimus –hankkeen (ATT) vaikuttavuudesta tehty ulkoinen arviointi toteaa, että hanke on ollut kansallisesti ja kansainvälisesti dynaaminen, monitasoinen ja monitoimijalähtöinen avoimen tieteen ja tutkimuksen muutoksen vauhdittaja. Vaikuttavuutta tarkasteltiin kiinnostuksen herättämisen, strategioiden kehittymisen sekä arkikäytäntöjen näkökulmista. Arvioinnin mukaan ATT-hanke toteutti kokonaisvaltaista, osallistavaa ja käytäntölähtöistä otetta hanketyössä. Arvioinnin mukaan Suomea pidetään avoimen tieteen ja tutkimuksen edelläkävijänä. Kansainväliset kohderyhmät ovat esittäneet ATT-hankkeen konseptointia ja vientiä Eurooppaan sekä globaalisti maakohtaisten muutosprosessien toteuttamiseksi.

287. ATT-hankkeen jälkeen tiedeyhteisö on jatkanut avoimen tieteen edistämistä. Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI toteutti 2017 koko tiedeyhteisöä palvelevan avoimen tieteen ja datan toimenpideohjelman. Kansallista tiedeyhteisölähtöistä avoimen tieteen edistämistä koordinoi Tieteellisten seurain valtuuskunta.

288. Suomessa käytettävät toimintatavat ja standardit ovat kansainvälisesti yhteensopivia. Suomessa noudatetaan yleisesti niin sanottuja FAIR-periaatteita, jotka on kehitetty tarkentamaan avoimuuden käsitettä kaikkien tutkimustuotosten mutta erityisesti metadatan, eli datan kuvailutietojen osalta. FAIR on lyhenne, joka tulee sanoista löydettävä (findable), saavutettava (accessible), yhteentoimiva (interoperable) ja uudelleenkäytettävä (reusable).

C. Hyvät käytänteet

K31.

289. Vuonna 2014 valtioneuvoston ihmisoikeusselonteossa (VNS 6/2014 vp) arvioitiin sekä Suomen kansainvälistä ihmisoikeustoimintaa että perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpanoa kotimaassa. Ihmisoikeusselonteossa nostettiin erityisesti esille neljä teemaa: sananvapautta rajoittavan vihapuheen torjuminen, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden yhdenvertaisuuden edistäminen, vammaisten henkilöiden oikeuksien turvaaminen sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien täytäntöönpano. Ihmisoikeusselonteossa tehtiin kehittämislinjaus siitä, että seuraavalla hallituskaudella tulisi valmistella Suomen toinen kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma.

290. Vuonna 2017 julkaistiin Suomen toinen kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma vuosille 2017-2019. Toimintaohjelman tavoitteena oli edistää perustuslaissa säädettyä julkisen vallan velvoitetta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Toimintaohjelman toimenpiteillä pyrittiin puuttumaan havaittuihin perus- ja ihmisoikeusongelmiin ja täydentämään eri politiikkasektoreilla tehtävää perus- ja ihmisoikeuksia edistävää työtä. Toimintaohjelman tavoitteena oli lisäksi Suomen kansallisen ja kansainvälisen perus- ja ihmisoikeuspolitiikan yhdenmukaisuus.

291. Toimintaohjelman painopistealueita olivat perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus sekä perusoikeudet ja digitalisaatio. Toimintaohjelma sisälsi yhteensä 43 toimenpidettä, jotka jakautuivat kaikkien ministeriöiden hallinnonaloille.

292. Toimintaohjelman oikeudellisen perustan muodostivat perustuslaissa turvatut perusoikeudet, Suomen ratifioimat kansainväliset ja alueelliset ihmisoikeussopimukset sekä Euroopan unionin perusoikeuskirja. Toimintaohjelmassa on huomioitu erityisesti vuoden 2014 ihmisoikeusselonteon linjaukset, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat suositukset, hallitusohjelman linjaukset, ylimpien laillisuusvalvojen ja erityisvaltuutettujen näkemykset sekä kansalaisjärjestöjen esittämät huolenaiheet.

293. Komitean edelliset loppupäätelmät on huomioitu toimintaohjelmassa. Toimintaohjelma sisältää useita taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia edistäviä toimenpiteitä, kuten oikeuksien yhdenvertaista toteutumista edistäviä toimenpiteitä, esimerkkinä asumisen edistämistä koskevat hankkeet sekä kouluihin suunnatut toimenpiteet.

294. Kolmatta toimintaohjelmaa vuosille 2020-2023 valmistellaan ja se tulee keskittymään perus- ja ihmisoikeusindikaattorien kehittämiseen.